

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ТА ЗАВДАННЯ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
І КУРСОВИХ РОБІТ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ПОРІВНЯЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ
ПРАВО”**

Харків
2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ТА ЗАВДАННЯ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
І КУРСОВИХ РОБІТ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ПОРІВНЯЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ
ПРАВО”**

(галузь знань 08,
спеціальність 082 “Міжнародне право”,
перший (бакалаврський) освітній рівень)

**для студентів II курсу
заочної форми навчання
міжнародно-правового факультету**

Харків
2016

Методичні рекомендації та завдання до практичних занять і курсових робіт з навчальної дисципліни “Порівняльне кримінальне право” (галузь знань 08, спеціальність 082 “Міжнародне право”, перший (бакалаврський) освітній рівень) для студентів II курсу заочної форми навчання міжнародно-правового факультету / уклад.: М. І. Панов, І. О. Зінченко, І. В. Самощенко та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 67 с.

У к л а д а ч і: М. І. Панов,
І. О. Зінченко,
І. В. Самощенко,
О. В. Володіна,
В. В. Гальцова,
Т. М. Гуд,
Н. В. Нетеса,
П. В. Олійник,
К. М. Оробець

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 2 від 16.02.2016 р.)*

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2016

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Навчальна дисципліна “Порівняльне кримінальне право” є нормативною навчальною дисципліною, яка займає важливе місце серед дисциплін професійно-практичного циклу напряму підготовки 082 “Міжнародне право” (галузевий стандарт вищої освіти, затверджений наказом МОН України № 871 від 01.08.2013 р.). Викладається у III семестрі навчання освітнього рівня “бакалавр” загальним обсягом 105 годин (3,5 кредиту за ЄКТС), з яких 4 лекційні години, 2 години практичних занять, 99 – самостійної роботи студента. Мова викладання дисципліни – українська.

Метою даної навчальної дисципліни є вивчення системи кримінального права України та зарубіжних країн (Великої Британії, Росії, США, Франції, ФРН та ін.), принципів її побудови, основних кримінально-правових інститутів цих країн, а також практики застосування законодавчих приписів та положень інших джерел кримінального права; формування юридичного мислення, знань, умінь та навичок, що ґрунтуються на засадничих положеннях кримінального законодавства України та окремих зарубіжних країн, із використанням методів порівняльно-правового аналізу, догматичного, структурно-системного аналізу та ін.

Завданнями дисципліни є виявлення загальних та спільних рис у кримінально-правовому регулюванні суспільних відносин в Україні та окремих зарубіжних країнах; усвідомлення унікальності кримінально-правових систем цих країн, зумовленої особливостями історичного розвитку, та водночас їх єдності, що ґрунтується на сучасних процесах глобалізації та гармонізації національних законодавств кримінального права; вивчення особливостей формулювання правових дефініцій, норм та інститутів у цих країнах; дослідження специфіки правозастосування; набуття студентами навичок тлумачення та розуміння кримінально-правових положень різних країн.

При вивченні порівняльного кримінального права

студентами заочної (дистанційної) форми навчання на здобуття освітнього рівня “бакалавр” без відриву від виробництва застосовуються такі види навчальних занять: лекції, практичні заняття, індивідуальні завдання, консультації, а також передбачається самостійна робота студентів та контрольні заходи.

Зазначені форми організації навчальної роботи методично забезпечуються програмою навчальної дисципліни “Порівняльне кримінальне право”, завданнями до практичних занять, завданнями для індивідуальної роботи студентів тощо.

Підсумковою формою контролю знань студентів у III семестрі є курсовий іспит.

У результаті вивчення дисципліни “Порівняльне кримінальне право” студент повинен **знати:**

- основні поняття, категорії та термінологію національного і зарубіжного кримінального права;
- теоретичні основи побудови кримінально-правових інститутів у правових системах сучасного світу;
- особливості джерел та базові положення кримінального законодавства та практики його застосування в Україні і досліджуваних зарубіжних країнах.

уміти:

- всебічно аналізувати юридичні казуси, ґрунтуючись на відповідних джерелах кримінального права (кодексах, законах, статутах, судовій практиці тощо) України та зарубіжних країн;
- застосовувати приписи законодавства та інших джерел кримінального права про покарання та альтернативні йому заходи кримінально-правового впливу;
- орієнтуватися в підходах до вирішення питань кримінальної відповідальності за окремі види злочинів в Особливій частині кримінального права зарубіжних країн;
- аналізувати сучасні тенденції розвитку юридичної практики, формулювати й аргументувати свою точку зору щодо спірних питань теорії і практики кримінального права України та зарубіжних країн.

I. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Т е м а 1. Сучасні кримінально-правові системи. Основні тенденції їх розвитку

При вивченні цієї теми слід засвоїти зміст поняття “кримінально-правова система” та його співвідношення з поняттям “система кримінального права”. При цьому потрібно виходити з того, що поняття кримінально-правової системи є ширшим за систему кримінального права, яка складається з Загальної та Особливої частин, інститутів, кримінально-правових норм та принципів. Сучасне розуміння кримінально-правової системи охоплює як саму систему кримінального права, так і практику його застосування, соціальну обумовленість, правову культуру суспільства й організаційну побудову відповідних правових установ. Зазначені елементи в їх єдності утворюють структуру кримінально-правової системи. Важливо усвідомити, що будь-яка держава має власну кримінально-правову систему, якій притаманні як спільні риси з кримінально-правовими системами інших держав, так і власні особливості. А в деяких державах одночасно існують декілька кримінально-правових систем, наприклад, у США функціонує федеральна кримінально-правова система та відносно самостійні кримінально-правові системи окремих штатів.

Розглядаючи типи кримінально-правових систем, необхідно з'ясувати критерії, на підставі яких можлива класифікація національних кримінально-правових систем. Так, типологія повинна враховувати спільність історичного розвитку (що включає спільність соціальних процесів та правових вчень, які вплинули на розвиток кримінально-правової системи, зокрема, шкіл кримінального права), єдність джерел кримінального права, прийомів законодавчої техніки та способів тлумачення, подібність структури кримінально-правової системи та побудови правових інститутів, єдині підходи у практиці правозастосування, спільні риси правової культури тощо. При виокремленні конкретних типів

кримінально-правових систем слід звернути увагу на різні підходи до цього питання, які існують у науці (зокрема, типології правових систем Р. Давіда, А. В. Наумова та ін.). Достатньо обґрунтованою потрібно визнати класифікацію правових систем країн світу на романо-германський, англо-американський, соціалістичний та релігійно-традиційний типи. Розкриваючи друге питання теми, слід виділити принципові, найбільш суттєві особливості, які визначають специфіку кожного з типів кримінально-правової системи, та визначити місце кримінально-правової системи України.

Характеристику романо-германської кримінально-правової системи доцільно розпочати з окреслення країн її функціонування та розподілу на підвиди: романський (Франція, Бельгія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Португалія та ін.) і германський (Німеччина, Австрія, Угорщина, Швейцарія тощо). При встановленні історичних умов її виникнення й розвитку потрібно мати на увазі, що цей тип кримінально-правової системи сформувався як результат рецепції римського права на тлі праць учених європейських університетів XII ст. Підходи, принципи, терміни римського права стали в багатьох країнах загальноновизнаними й через це у подальшому, поєднуючись з ідеями природного права, у значній мірі сприяли уніфікації як європейського, так і міжнародного законодавства. Романо-германській кримінально-правовій системі, крім впливу римського права, властиві такі риси, як визнання кримінального закону основним (або єдиним) джерелом кримінального права, кодифікація кримінального законодавства, узагальненість (абстрактність) законодавчих положень, що нерідко викликає потребу у тлумаченні закону. Для германського підвиду кримінально-правової системи порівняно з романським характерна дещо більша ступінь конкретизації юридичних приписів та відносно невелика загальна частина законодавчих актів.

Необхідно звернути увагу на особливості правових систем країн Скандинавії (Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція) та Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай, Чилі та ін.), які іноді виділяють в окремий гібридний (змішаний) тип, що межує з романо-германським,

але меншою мірою зазнає впливу римського права та нерідко запозичує окремі риси англо-американського типу. Зокрема, потрібно враховувати, що законодавство країн Скандинавії після створення у 1952 р. Північного союзу значно уніфіковане, кодифікація кримінального законодавства відбувається за зразком германського підвиду. Закон хоча й є основним джерелом права, однак важливу роль відіграє також судовий прецедент. В останні кілька десятиліть інтеграційні процеси посилюють вплив правових систем скандинавських країн на законодавство країн Прибалтики. Англо-американська правова система суттєво позначається на розвитку законодавства країн Латинської Америки, оскільки конституційною моделлю у цих державах є Конституція США 1787 р.

Характеризуючи англо-американський тип, до якого належать кримінально-правові системи Великої Британії, США, а також Австралії, Канади, Нової Зеландії та інших держав-членів Британського співтовариства націй, слід розкрити його риси: розподіл на загальне право та право справедливості; основним джерелом кримінального права є судовий прецедент, порівняно з яким законодавчі положення (статутне право) мають менше значення; казуїстичність правових приписів та своєрідність юридичної термінології; кримінальне законодавство переважно не систематизовано (насамперед в Англії). Крім цього, необхідно з'ясувати особливості кримінально-правової системи США: зростання ролі кодифікованого законодавства і консолідованих судових прецедентів, виокремлення федерального законодавства та законів окремих штатів, наявність типових законів для штатів (зокрема, кримінального кодексу), значну компетенцію та меншу централізацію судових органів тощо. Так само потрібно звернути увагу на особливості кримінально-правової системи Шотландії і Північної Ірландії у порівнянні з системами Англії й Уельсу. При встановленні впливу англійського права на кримінально-правові системи в межах англо-американського типу слід виходити з наявності особливого механізму “переводу” прецедентних норм, коли ці норми, вироблені судами Англії, застосовуються судами інших держав

Британського співтовариства нарівні або навіть переважно у порівнянні з прецедентами національних судів.

Вивчаючи особливості соціалістичної кримінально-правової системи, слід виходити з історичних, культурних та ідеологічних передумов її формування. Важливо усвідомити, що цей тип кримінально-правової системи має спільні риси з романо-германським типом (у юридичній термінології, джерелах права тощо), однак значно відрізняється своєю політизованістю (що проявлялася як у законодавстві, так і в організації правових установ), класовим характером (класова доцільність мала перевагу над законом, внаслідок чого певний час домінувало матеріальне визначення злочину та допускалася аналогія закону у кримінальному праві), ототожненням права й закону, домінуванням імперативних норм і досить жорстких санкцій, особливо за політичні злочини. Соціалістичні кримінально-правові системи у сучасному світі збереглися в одиничних країнах (Китайській Народній Республіці, Північній Кореї), переважно у трансформованому вигляді.

Релігійно-традиційний тип кримінально-правової системи поділяють на релігійний (мусульманське, індуське та іудейське право) і традиційний підвиди (окремі країни Далекого Сходу, Африки). Серед різних форм цього типу найбільш географічно поширеним є мусульманське право (Ірак, Іран, Кувейт, Марокко, Пакистан, Саудівська Аравія та низка інших країн Азії і Африки). Щоб його охарактеризувати, необхідно детально розкрити такі особливості: релігійний характер (відповідність законодавства нормам шариату); джерела права: Коран (священна книга мусульман), суні (доповнення Корану), іджма (тлумачення Корану і сун) і кіяс (рішення за аналогією); наявність спеціальних релігійних судів (каді); імперативність правових норм, достатньо широке застосування суворих покарань (насамперед за злочини проти релігії); казуїстичність, недостатня систематизованість законодавства та ін. Слід зазначити, що мусульманське право широко застосовується в релігійних кримінально-правових системах лише окремих країн (Ірану, Пакистану, Саудівської Аравії), у багатьох інших країнах сфера його застосування в тій чи іншій мірі обмежується.

Так, кримінально-правова система Туреччини майже не зберегла елементів мусульманського права і фактично набула ознак романо-германського типу, що є проявом її “вестернізації”.

При розкритті змісту поняття “сучасне кримінальне право” потрібно виходити з того, що кримінальне право повинно своєчасно реагувати на закономірності й потреби розвитку суспільства, людської цивілізації, а будь-які правові реформи мусять бути соціально обумовленими та науково обґрунтованими. До тенденцій розвитку кримінального права слід відносити: зближення різних кримінально-правових систем на основі загальноновизнаних принципів (гуманізму, справедливості тощо); криміналізацію суспільно небезпечних діянь, які вчиняються за допомогою засобів науково-технічного прогресу (кіберзлочинність, незаконні дії з пластиковими картками, електронними грошима тощо); посилення протидії на міжнародному та національному рівні посяганням на довкілля, тероризму, расизму й іншим проявам екстремізму, корупційним діянням; поява нових видів покарань та інших примусових заходів, метою яких насамперед є виправлення та ресоціалізація злочинців; розширення сфер імплементації норм міжнародного права у національне кримінальне законодавство. Доцільно оцінити проблеми та перспективи подальшого розвитку кримінально-правової системи України з урахуванням законодавчих реформ 2011–2013 рр.

Колоквіум (2 год)

Питання для обговорення

1. Поняття кримінально-правової системи, її структура та типи.
2. Романо-германська кримінально-правова система. Особливості кримінально-правових систем країн Скандинавії та Латинської Америки.
3. Англо-американська кримінально-правова система.
4. Соціалістична кримінально-правова система.
5. Релігійно-традиційний тип кримінально-правової сис-

теми. Особливості мусульманського кримінального права.

6. Основні тенденції розвитку сучасного кримінального права в Україні і світі.

С п и с о к л і т е р а т у р и д о т е м и

Бойко А. И. Римское и современное уголовное право / А. И. Бойко. – Санкт - Петербург: Юрид. центр пресс, 2003. – 257 с.

Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози; пер. с франц. В. А. Туманова. – Москва: Междунар. отношения, 2003. – 400 с.

Елаян Г. Ф. Основы мусульманского уголовного права: учеб. пособие / Г. Ф. Елаян. – Махачкала, 2002.

Есаков Г. А. Англо-американское уголовное право: эволюция и современное состояние общей части / Г. А. Есаков: монография. – Москва, 2007. – 736 с.

Жданов Ю. Н. Европейское уголовное право. Перспективы развития / Ю. Н. Жданов, Е. С. Лаговская. – Москва: Междунар. отношения, 2001. – 232 с.

Решетников Ф. М. Правовые системы стран мира / Ф. М. Решетников – Москва: Юрид. лит., 1993. – 256 с.

Саидов А. Х. Сравнительное правоведение / А. Х. Саидов. – Москва: Норма, 2007. – 368 с.

Сюкияйнен Л. Р. Шариат и мусульманско-правовая культура / Л. Р. Сюкияйнен. – Москва: Ин-т государства и права, 1997. – 46 с.

Флэтчер Дж. Основные концепции современного уголовного права / Дж. Флэтчер, А. В. Наумов. – Москва, 1998. – 512 с.

Т е м а 2. Поняття “злочин” (“злочинне діяння”)

При вивченні даної теми потрібно перш за все звернутися до визначення поняття “злочин”, передбачене ч. 1 ст. 11 КК України. Слід акцентувати увагу на особливості цього визначення як формально-матеріального. Зупиняючись на характеристиці ознак цього поняття, потрібно докладно

розкрити їх зміст. При розгляді ознаки протиправності необхідно з'ясувати значення заборони у кримінальному праві України на застосування аналогії (ч. 4 ст. 3 КК України).

Здійснюючи порівняльний аналіз змісту поняття “злочин” за кримінальним законодавством України та зарубіжних країн, треба зважати на те, що існує багато способів його визначення. Враховуючи досвід іноземних КК (наприклад, ФРН, окремих штатів США), потрібно вказати на зв'язок формального визначення злочинного діяння з принципом “*nullum crimen sine lege*”, тобто на заборону діяння кримінальним законом та його караність. Крім цього, доцільно розглянути питання про ознаки злочину (злочинного діяння) за кримінальним правом романо-германської правової системи (матеріальну, законодавчу, психологічну – за кримінальним правом Франції; протиправність, винність, караність – за кримінальним правом ФРН та ін.). Окремо слід зупинитися на характеристиці елементів злочину “*actus reus*” та “*mens rea*” за кримінальним правом англо-американської правової системи.

У питанні про класифікацію злочинів (злочинних діянь) слід виходити з критерію, покладеного в основу цієї класифікації. Відповідно до ст. 12 КК України таким критерієм виступає тяжкість злочину, де виділено чотири групи злочинів: невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Найбільш поширеною класифікацією злочинів за американським кримінальним правом є їх розподіл на фелонію (*felony*) та місдімінор (*misdemeanor*). На рівні окремих штатів вони підрозділяються залежно від розміру покарання ще на різні категорії: класи, ступені та ін. Навпаки, в Англії з 1967 р. Законом про кримінальне право поділ злочинів на фелонію та місдімінор був скасований і запроваджений їх поділ на арештні та не арештні. У ФРН, Нідерландах, Італії, Австрії злочинні діяння поділяються на злочин і проступок, а в іспанському КК (ст. 13) поруч з проступком встановлений ще поділ злочинів на види: тяжкі та менш тяжкі. У КК Бельгії, Швейцарії залежно від тяжкості виділяють три види злочинних діянь: злочин, проступок, порушення. У Франції (ст. 111¹ КК) ще передбачається класифікація злочинних діянь за їх характером:

а) загальнокримінальні; б) політичні; в) військові. У країнах мусульманської правової системи злочини класифікуються за двома критеріями шаріату – ступенем тяжкості передбаченого покарання та спрямованістю на певні інтереси, права і виділяють такі види злочинів: 1) худуд (хадд), тобто загальні цінності ісламу, посягання на “права Аллаха”; 2) кісас, тобто злочини проти особи; 3) тазір, тобто всі інші злочини.

Питання про кримінальний проступок слід розглядати, враховуючи положення нового КПК України та особливості регулювання цього питання у кримінальному та кримінального-процесуальному праві зарубіжних країн.

Колоквіум (2 год)

Питання для обговорення

1. Поняття “злочин” (злочинне діяння) та його ознаки за кримінальним правом України та зарубіжних країн.
2. Види визначень поняття “злочин” (“злочинне діяння”) – формальне, прагматичне, змішане.
3. Класифікація злочину (злочинних діянь).
4. Кримінальний проступок.

Список літератури до теми

Кибальник А. Преступное деяние в доктрине уголовного права и в судебной практике Англии / А. Кибальник // Уголовное право. – 2006. – № 2.

Киричко В. Н. Некоторые методологические предпосылки исследования общественной опасности в науке уголовного права / В. Н. Киричко // Проблемы законности. – 1998. – Вып. 33. – С. 118–124.

Козлов А. П. Понятие преступления / А. П. Козлов – Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2004. – 819 с.

Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України / Л. М. Кривочен-

ко. – Київ: Юрінком Інтер, 2010. – 120 с.

Крылова Н. Е. Понятие и признаки преступного деяния в уголовном праве Франции / Н. Е. Крылова // Вестн. Моск. гос. ун-та. – Сер. 11: Право. – 2000. – № 2. – С. 29 – 43.

Манна Аммар Абдул Карим. Понятие преступления и классификации уголовнонаказуемых деяний по мусульманскому уголовному праву / Манна Аммар Абдул Карим // Вестн. Рос. ун-та дружбы народов. – Сер.: Юрид. науки. – 2004. – № 1.

Панов М. І. Поняття злочину / М. І. Панов, В. П. Тихий // Вісн. Конституц. Суду України. – 2004. – № 1.

Панов Н. И. Преступление: методологические аспекты исследования и отражения в уголовном праве / Н. И. Панов // Проблемы законности. – 1995. – Вып. 30. – С. 121–129.

Поцелуев Е. Л. Понятие преступного деяния в романо-германском праве (по уголовному праву Франции и ФРГ) / Е. Л. Поцелуев // Суд и правосудие. – 2003. – № 4.

Энциклопедия уголовного права – Т. 3.: Понятие преступления. – Санкт-Петербург: Изд-во проф. Малинина, 2005. – 534с.

Т е м а 3. Поняття та види покарань

Вивчення теми потрібно починати із законодавчого визначення покарання, передбаченого в ч. 1 ст. 50 КК України. Потім на основі цих положень слід докладно показати ознаки покарання за кримінальним правом України, які йому притаманні, та провести порівняльний аналіз визначень покарання за кримінальним правом зарубіжних країн. Як правило, на відміну від кримінального права України, у кримінальному праві, наприклад, Франції, ФРН, Англії, США, не існує законодавчого визначення поняття покарання, воно дається лише доктриною права.

У другому питанні необхідно звернути увагу на цілі покарання, а саме: кару, виправлення засудженого та запобігання вчиненню нових злочинів (ч. 2 ст. 50 КК України). Зміст кожної з цих цілей повинен бути розкритий окремо та в їх взаємозалежності. Після цього треба надати характеристику

теорій покарання за кримінальним правом англо-американської правової системи: 1) як відплата; 2) як засіб залякування 3) як засіб виправлення, а також змішаних теорій покарання. У доктрині французького кримінального права щодо мети покарання поширені дві основні концепції: сучасного неокласицизму (відплати та залякування) і нового соціального захисту (виправлення та ресоціалізації злочинця). У кримінальному праві ФРН поширені абсолютні, відносні та змішані теорії покарання.

При розгляді третього питання слід навести визначення поняття “система покарань”, зупинитися на аналізі його ознак за кримінальним правом України. Тут варто відмітити, що за КК України встановлений вичерпний перелік різних видів покарань. Водночас потрібно пам’ятати, що ці покарання поділяються на види за відповідними критеріями. Так, за КК України виділяють покарання: основні та додаткові (ст. 52), загальні та спеціальні, строкові та безстрокові. Система покарань за КК Франції ґрунтується на класифікації злочинних діянь, за якою вони складають три групи: покарання кримінальні, виправні та поліцейські. Крім того, для французького права є традиційним поділ покарань на: основні та додаткові, загальнокримінальні та політичні, за колом осіб (покарання щодо фізичних і юридичних осіб). У КК ФРН встановлено поділ покарань на основні та додаткові, а також додаткові наслідки. За кримінальним правом Англії перелік покарань передбачений окремими законами, які не виділяють їх види на основні та додаткові. Усі покарання застосовуються як альтернативні. Ще потрібно зупинитися на тому, що у США не існує чіткої системи покарань, та зазначити, що виникають характерні ускладнення у визначенні видів покарання (основні, додаткові), пов’язані з його “дворівневністю” – федеральному та на рівні окремих штатів.

Далі слід зосередити увагу на розкритті змісту за КК України та кримінальним правом зарубіжних країн окремих видів покарань, таких як: смертна кара, позбавлення волі (довічне або на певний строк), майнові покарання (штраф, конфіскація майна) та ін. Доцільно показати роль і місце, які

вони займають у системі покарань серед інших її видів. Навести приклади внесення законодавчих змін до КК України, наприклад, пов'язані з посиленням ролі штрафу в українському кримінальному праві. Важливо наголосити на тому, що у переліку покарань за кримінальним правом України відсутня смертна кара, на відміну від кримінального права Англії, США, Китаю та країн мусульманської правової системи.

Слід розуміти особливості визначення видів покарань мусульманської правової системи, у якій виділяють такі покарання за шариатом: 1) основні; 2) додаткові; 3) альтернативні (що застосовуються замість основного); 4) супроводжуючі (що є автоматичним наслідком застосування основного покарання).

Розглядаючи четверте питання, треба дати визначення інших заходів кримінально-правового характеру (заходи безпеки) та вказати на способи їх закріплення за кримінальним правом зарубіжних країн, а також з'ясувати, у чому полягає їх правове призначення та відмінність від покарання. Далі слід проаналізувати окремі види цих заходів (заходи виправлення та безпеки, превентивне ув'язнення за КК ФРН; продовження тюремного ув'язнення та порука за кримінальним правом Англії і США; заходи безпеки, які застосовуються щодо осіб, які страждають на алкоголізм та наркоманію, психічно хворих осіб; примусові заходи виховного характеру щодо неповнолітніх тощо) й назвати ті, що передбачені за КК України.

Не повинні залишитися поза увагою особливості законодавчої регламентації караності юридичних осіб за кримінальним правом України та зарубіжних країн (США, Франція). Юридичні особи за КК України можуть підлягати дещо іншим заходам кримінально-правового характеру. Вони не є суб'єктами кримінального покарання. Навпаки, дуалістичний характер американської та французької систем кримінального покарання передбачає для юридичних осіб застосування саме покарання – штраф, ліквідацію, конфіскацію майна тощо.

Колоквіум (2 год)

Питання для обговорення

1. Поняття “покарання” та його ознаки за кримінальним правом України та зарубіжних країн.
2. Мета покарання та її види. Основні теорії покарання.
3. Система та види покарань.
4. Інші заходи кримінально-правового характеру (заходи безпеки).

Список літератури до теми

Ежов А. Н. Наказание в уголовном праве стран Евросоюза (Англии, Франции, Германии): учеб. пособие / А. Н. Ежов, Н. А. Селяков. – Москва: Юпитер, 2005. – 96 с.

Квашиш В. Е. Смертная казнь. Мировые тенденции, проблемы и перспективы / В. Е. Квашиш. – Москва: Юрайт, 2008.

Кибальник А. Преступление и наказание в доктрине мусульманского уголовного права / А. Кибальник // Уголовное право. – 2007. – № 1.

Кубанцев С. П. Основные виды наказания в уголовном праве США / С. П. Кубанцев // Журн. рос. права. – 2004. – № 9.

Нерсесян А. А. Вопросы наказуемости в уголовном праве ФРГ и США / А. А. Нерсесян. – Москва: Наука, 1992.

Оксамытний В. В. Система уголовных наказаний в Англии / В. В. Оксамытний. – Киев, 1977. – 144с.

Пономаренко Ю. А. Виды наказаний по уголовному праву Украины / Ю. А. Пономаренко. – Харьков: Финн, 2009. – 344 с.

Про практику призначення судами кримінального покарання: постанова Пленуму Верхов. Суду України від 24 жовт. 2003 р. № 7 // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 6(40). – С. 14–20.

II. ПОЛОЖЕННЯ

“Про порядок підготовки, подання, обліку, захисту та зберігання курсових робіт”

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом ректора Національного
університету “Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого”
(№ 70-С від 14.02.2013 р.)

(витяг)

• Загальні засади

1.1 Курсова робота студента є самостійною дослідницькою працею з актуальних проблем юридичної науки та (або) практики, спрямованою на закріплення отриманих студентом теоретичних знань, вироблення навиків наукового дослідження, самостійного творчого логічного мислення.

1.3 Студенти денної форми навчання виконують одну курсову роботу на кожному курсі. Студенти заочної форми навчання виконують одну курсову роботу кожного навчального семестру.

1.4 Навчальні дисципліни, з яких виконують курсові роботи на кожному курсі (відповідному семестрі), визначаються наказом ректора.

1.5 Тематика курсових робіт повинна відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватися з практичними проблемами конкретного фаху. Тематика курсових робіт затверджується відповідними кафедрами і підлягає періодичному оновленню не рідше одного разу на три роки.

1.6 Оцінювання підготовки та захисту курсової роботи здійснюється за трьома шкалами: чотирибальною (“відмінно”, “добре”, “задовільно”, “незадовільно”), 100-бальною та шкалою ECTS (“A”, “B”, “C”, “E”, “FX”, “F”).

2. Підготовка курсової роботи

2.1 Студент денної форми навчання самостійно визначається із навчальною дисципліною, за якою буде виконуватися курсова робота (з урахуванням переліку навчальних дисциплін, передбачених відповідним наказом

ректора) і подає відповідну інформацію до деканату (дирекції) не пізніше 15 жовтня поточного навчального року.

2.2 Тему курсової роботи (з рекомендованих кафедрою) студент обирає самостійно. Студент денної форми навчання може запропонувати для написання курсової роботи власну тему, погодивши завчасно запропоновану тему та план із науковим керівником.

2.3 Керівництво курсовими роботами здійснюється, як правило, найбільш кваліфікованими викладачами. У процесі виконання курсової роботи науковий керівник проводить групові та індивідуальні консультації.

2.4 Курсова робота виконується в рукописному вигляді розбірливим почерком або у друкованому вигляді (за вибором студента).

Курсова робота виконується на зшитих аркушах паперу формату А-4 (з текстом тільки з однієї сторони аркуша) або окремому зошиті. Усі сторінки курсової роботи повинні мати наскрізну нумерацію.

Титульний аркуш курсової роботи оформляється за формою № Н-6.01 (додається), затвердженою наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 384 від 29.03.2012.

Курсова робота підписується автором на останній сторінці.

- Рекомендації щодо підготовки та оформлення курсової роботи викладені в додатку №1 до цього Положення.

- **Подання та облік курсових робіт**

3.1 Закінчена та належним чином оформлена курсова робота подається на кафедру не пізніше ніж за місяць до завершення відповідного навчального семестру. Студенти заочної форми навчання подають курсові роботи через методистів курсу, відповідно до графіку екзаменаційної сесії, але не пізніш ніж за місяць до її початку.

3.2 Реєстрація та облік курсових робіт здійснюється кафедрами. Курсові роботи студентів заочної форми навчання обліковуються також методистами деканатів заочних факультетів.

3.3 Зареєстрована курсова робота протягом двох робочих днів передається на рецензування науковому керівникові або іншому викладачеві, визначеному завідувачем кафедри.

• **Рецензування курсової роботи**

4.1 Рецензент протягом десяти днів надає на кожну курсову роботу письмову рецензію. Рецензія повинна відображати загальну характеристику роботи та містити вмотивований висновок про можливість чи неможливість допуску її до захисту.

4.2 Рецензія на курсову роботу студента оформляється на спеціалізованому бланку, який після захисту вкладається в особову справу студента.

4.5 Оцінювання змісту курсової роботи студентів заочної форми навчання проводиться за наступними критеріями:

Оцінка	Критерії оцінювання змісту курсової роботи
“допущено”	1. У роботі в достатньому обсязі висвітлені питання плану. 2. Використані основні літературні та нормативні джерела, рекомендовані кафедрою. 3. Допускається припущення студентом декількох помилок при розкритті питань плану, за умови можливості їх усунення під час захисту роботи. 4. Робота відповідає формальним вимогам, які пред’являються до курсових робіт.
“не допущено”	Тема не розкрита або в ній виявлено плагіат.

4.6 Курсова робота, оцінена в 0 балів (для студентів денної форми навчання) або “не допущено” (для студентів заочної форми навчання), до захисту не допускається і повертається студентові для доопрацювання.

Вона може бути повторно подана на рецензування після усунення недоліків, на які вказав рецензент.

5. Захист курсової роботи

5.1 Захист курсової роботи проводиться відкрито перед комісією у складі двох викладачів кафедри.

Склад комісії визначається завідувачем кафедри.

Графік захисту курсових робіт для студентів денної форми навчання затверджується директором інституту (деканом факультету) за погодженням із завідувачами кафедр. Студенти заочної форми навчання захищають роботи відповідно до затвердженого розкладу екзаменаційної сесії.

5.3 Підсумкова оцінка по написанню та захисту курсової роботи для студентів денної форми навчання складається із суми балів, виставлених рецензентом при оцінюванні змісту курсової роботи, та отриманих за результатами захисту роботи.

Підсумкова оцінка у балах переводиться у чотирибальну шкалу та оцінку за шкалою ECTS відповідно до наведеної таблиці.

Кількість балів за курсову роботу за шкалою ECTS	Відповідні рівні чотирибальної (державної) шкали успішності	Шкала ECTS
90-100	ВІДМІННО	A
80-89	ДОБРЕ	B
75-79		C
70-74	ЗАДОВІЛЬНО	D
60-69		E
35-59		FX
0-34	НЕЗАДОВІЛЬНО	F

5.5 Оцінювання курсової роботи студентів заочної форми навчання під час її захисту проводиться за наступними критеріями:

Кількість балів	Критерії оцінювання змісту курсової роботи
<p>5 “відмінно”</p>	<p>1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу по темі курсової роботи, у тому числі орієнтація в основних наукових доктринах та концепціях, що стосуються даної теми. 2. Засвоєння основної та додаткової літератури, рекомендованої методичними порадами. 3. Здатність до використання отриманих результатів у практичній роботі.</p>
<p>4 “добре”</p>	<p>1. Достатньо повне знання матеріалу по темі курсової роботи, відсутність у відповідях при захисті суттєвих неточностей. 2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої методичними порадами. 3. Здатність в цілому до розуміння значення отриманих результатів для практичної роботи.</p>
<p>3 “задовільно”</p>	<p>1. Знання основного матеріалу по темі курсової роботи в обсязі, що уможливило подальше його засвоєння. 2. Знайомство з основною літературою, рекомендованою методичними порадами. 3. Помилки при відповіді на захисті за наявності знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою викладача.</p>
<p>2 “незадовільно”</p>	<p>1. Відсутність знань по значній частині основного матеріалу по темі курсової роботи. 2. Наявність суттєвих помилок при відповіді на захисті. 3. Неможливість в достатньому обсязі засвоїти матеріал по роботі без додаткової підготовки по даній темі.</p>

5.7 У разі, якщо захист курсової роботи оцінено на “незадовільно”, студенту надається двотижневий строк для її доопрацювання.

Додаток № 1

до Положення про порядок
підготовки, подання, обліку, захисту
та зберігання курсових робіт

Рекомендації щодо підготовки та оформлення курсових робіт

1. Робота над курсовим проектом складається з таких етапів.

1.1 Підготовчий етап. Він включає насамперед:

* підбір літератури з теми, визначення необхідних нормативно-правових та інших юридичних актів, матеріалів практики і джерел їх отримання;

* складання на основі ознайомлення з цими матеріалами завдання на курсову роботу (орієнтовного плану роботи) та узгодження його з керівником.

1.2 Основний етап дослідження. Тут здійснюються:

* досконале вивчення рекомендованої і додаткової літератури, з'ясування змісту основних категорій та понять, пов'язаних із темою, аналіз стану наукової розробки питань теми, зіставлення висловлених у літературі наукових поглядів, вироблення свого ставлення до них, формування аргументованих уявлень з основних питань теми;

* аналіз чинного законодавства і узагальнення матеріалів юридичної практики;

* формування попередніх висновків по роботі, спрямованих на вироблення нових положень теоретичного та прикладного характеру.

З усіх питань, які виникають у процесі виконання курсової роботи, студентові слід консультуватися з науковим керівником.

1.3 Написання роботи. Згідно з планом у тексті потрібно послідовно розкрити основні питання теми. При цьому особлива увага повинна бути приділена формулюванню відповідних державно-правових понять, розкриттю й

обґрунтуванню важливих якостей, специфічних закономірностей, принципів вивчення державно-правових явищ, тенденцій їх розвитку. У роботі слід висвітлити наявні в юридичній літературі погляди на проблематику теми. Студент повинен висловити своє ставлення до таких поглядів (або ж запропонувати власну точку зору).

2. Курсова робота повинна мати таку структуру:

- титульний аркуш;
- зміст;
- вступ;
- основний текст (поділяється на два чи більше розділів);
- висновки;
- список використаної літератури.

2.1 У змісті роботи дається перелік всіх її структурних елементів (вступ, розділи основного тексту з їх назвами, висновки, список використаної літератури), та вказуються сторінки курсової роботи, на яких починаються відповідні структурні елементи.

2.2 У вступі до курсової роботи (писати його рекомендується вже після підготовки чорнового варіанту її основної частини) розкриваються значення й актуальність обраної теми, коротко характеризуються стан її розробки у літературі, зазначаються предмет, мета наукового дослідження.

2.3 У розділах основного змісту курсової роботи мають знайти безпосереднє використання й висвітлення Конституція України, міжнародно-правові акти, чинне вітчизняне законодавство, матеріали практики застосування права, тлумачення права, правового виховання та іншої юридичної практики (відповідно до теми роботи). У певних випадках може бути необхідним також використання законодавства і юридичної практики інших держав. Посилання на джерела цих матеріалів необхідно давати у виносках, за офіційними виданнями законодавства, опублікованими матеріалами або ж за архівами відповідних органів чи організацій, а також за даними мережі Internet.

Підрядкові посилання на ці джерела, а також на

літературу подаються за єдиними стандартизованими правилами бібліографічного опису. Виноски можуть бути наскрізні (подаються в тексті у квадратних дужках із зазначенням номера джерела у списку використаних джерел та номера сторінки; у цьому випадку список використаних джерел повинен базуватися за принципом послідовності згадування їх у тексті) або посторінкові (зазначаються в кінці кожної сторінки: прізвище та ініціали автора, назва джерела, видавництва та відповідна сторінка; список використаних джерел формується в алфавітному порядку). Студент повинен самостійно, логічно, аргументовано і грамотно розкрити питання теми.

Назви розділів роботи та інших структурних елементів основного тексту мають точно відповідати складеному плану. Цитати, посилання на літературу, законодавство та інші матеріали слід зіставляти з текстами оригінальних джерел.

2.4 У висновках повинні бути чітко й лаконічно сформульовані основні результати, до яких студент прийшов при виконанні курсової роботи.

2.5 Список використаної літератури відображає ступінь дослідженості пошукувачем даної проблеми.

Основними елементами опису літератури є:

А) для книг: прізвище та ініціали автора, назва твору, місце випуску, назва видавництва, рік випуску, кількість сторінок;

Б) для журнальних статей: прізвище та ініціали автора (авторів), основний заголовок статті, назва журналу, рік, номер (том, випуск), сторінки, на яких поміщена стаття.

При алфавітному розташуванні література групується послідовно за алфавітом прізвищ авторів і заголовків книг і статей (окремо за українським, російським та латинським алфавітом). Роботи автора, які написані разом із співавтором, – за алфавітом першого прізвища співавторів.

Роботи авторів-однофамільників – за алфавітом ініціалів.

Зразок оформлення титульного аркуша курсової роботи студентів
заочної форми навчання

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

_____ (повна назва кафедри)

КУРСОВА РОБОТА

З _____

На тему _____

**Студента (ки) ___ курсу ___ групи
Факультету** _____

_____ (прізвище, ім'я по батькові)

ОЦІНКА (за національною шкалою) _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

м. Харків – 20 ___ рік

III. ТЕМИ КУРСОВИХ РОБІТ ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО НИХ

Список літератури до всіх тем

Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть: монография / В. Н. Додонов. – Москва: Юрлитинформ, 2009. – 448 с.

Есаков Г. А. Уголовное право зарубежных стран / Г. А. Есаков, Н. Е. Крылова, А. В. Серебrenникова. – Москва: Проспект, 2009. – 336 с.

Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія / О. О. Житний. – Харків: Одиссей, 2013. – 376 с.

Зубкова В. И. Уголовное законодательство европейских стран: сравнительно-правовое исследование: монография / В. И. Зубкова. – Москва: Юрлитинформ, 2013. – 328с.

Иванов А. М. Сравнительное уголовное право: учебник / А. М. Иванов, А. Г. Корчагин. – Владивосток, 2002. – 470с.

Кримінальне право України: Загальна частина: [підручник] / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., перероб. і допов. – Харків: Право, 2015. – 528 с.

Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар: [у 2 т.] / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Т.1: Загальна частина. – Харків: Право, 2013. – 376с.

Малиновский А. А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права / А. А. Малиновский. – Москва: Междунар. отношения, 2002. – 376 с.

Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии): сб. законодательных материалов / под ред. И. Д. Козочкина. – Москва, 2001. – 352 с.

Ежов А. Н. Уголовное законодательство стран Европейского союза: учеб. пособие / А. Н. Ежов, Н. А. Селяков. – Москва, Архангельск: Юпитер, 2005. – 240с.

Уголовное право зарубежных стран: Общая и Особенная

части: [учебник] / под ред. И. Д. Козочкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2010. – 1056 с.

Уголовное право зарубежных стран: Общая и Особенные части: [учеб. для магистров] / под ред. Н. Е. Крылова. – 4-е изд. – Москва: Юрайт, 2013. – 1054с.

Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації / М. І. Хавронюк. – Київ: Юрисконсульт, 2006. – 1048с.

Т е м а 1. Джерела кримінального права України та зарубіжних країн

П л а н

1. Загальна характеристика джерел кримінального права України та зарубіжних країн.

2. Джерела кримінального права в країнах англо-американської правової системи.

3. Джерела кримінального права в країнах романо-германської правової системи.

4. Роль шаріату в кримінальному праві країн мусольманської правової системи.

5. Дія кримінального закону в часі та просторі, принципи його дії.

Розглядаючи перше питання, необхідно мати на увазі, що норми кримінального права України встановлюються тільки вищими органами законодавчої влади і закріплюються у відповідних законах (так зване позитивне право). Саме тому кримінальне право має формальну визначеність – воно точно фіксує в законах у формалізованому вигляді в письмовій формі ознаки злочинів і покарань за них. Відповідно до п. 22 ст. 92 Конституції України кримінальні закони приймаються виключно Верховною Радою України. Слід зазначити, що саме за цією ознакою кримінальне право відрізняється від інших галузей

права, отже, кримінальне право виражається тільки в законах, тож його єдиним джерелом є кримінальний закон. При висвітленні питання, пов'язаного із загальною характеристикою джерел кримінального права інших зарубіжних країн, слід звернути увагу на дуалізм, який є особливістю джерел кримінального права, зокрема США та Німеччини, що зумовлено федеральним устроєм держави.

Розглядаючи друге питання курсової роботи, необхідно зазначити, що англо-американська правова система включає в себе правові системи Великої Британії, а також інших країн, які перебували під її політико-правовим впливом (США, Австралія, Канада, Нова Зеландія, Північна Ірландія, країни Британської Співдружності). При цьому слід наголосити, що головним джерелом англійського права є судовий прецедент, який створюється судовою практикою, та надати визначення його поняття, розкрити зміст та значення, маючи на увазі, що в Англії існує поділ на високе правосуддя (здійснюється вищими судами) і нижче (здійснюється великою кількістю нижчих суддів). Слід зауважити, що особлива увага завжди приділялася діяльності високих судів, оскільки саме вони не тільки розглядали конкретну справу, а й створювали прецедент, якого належало додержуватись. Відповідно до Актів про судоустрій (1873–1875 рр.), Закону про суд (1971 р.), Закону про Верховний суд (1981 р.) високим судом був до 2009 р. Верховний суд. До нього входили (до 2009 р.): Високий суд, Суд Корони і Апеляційний суд. До того ж до високих судів належать Апеляційний комітет палати лордів і Судовий комітет Таємної ради, який утворюється із суддів палати лордів і судів заморських територій, держав – членів Британської Співдружності. Отже, зазначені суди створюють прецеденти, сутність яких виражається в таких положеннях: рішення, що виносяться палатою лордів, становлять обов'язкові прецеденти для всіх судів: 1) рішення, що приймаються Апеляційним судом, обов'язкові для всіх нижчих судів і (крім кримінального права) для самого цього суду; 2) рішення, що приймаються Високим судом, обов'язкові для нижчих судів і, не будучи завжди обов'язковими, здебільшого використовуються як переконливі

для різних відділень Високого суду і Суду Корони. Другим джерелом англійського права визнаються закони і підзаконні нормативні акти. Але слід вказати, що писаної конституції в Англії немає – існує деяка сукупність норм законодавчого походження, що регламентує основні права та обов'язки підданих. Необхідно зазначити, що до джерел англійського права відносять також звичай, який має другорядне значення і нині його використання дуже обмежене, оскільки чинний до цього часу Закон від 1265 р. встановив можливість використовувати лише звичаї, які склалися і були чинними до 1189 р.

Третій пункт плану курсової роботи необхідно розпочати з того, що до романо-германської правової системи входять правові системи держав Європейського континенту (Франції, ФРН, Італії, Бельгії, Іспанії, Швейцарії, Португалії, Австрії, Угорщини), а також Японії; належать до цієї системи, за більшістю ознак, Україна, Росія, Болгарія. При висвітленні даного питання необхідно проаналізувати кримінально-правові норми Конституції ФРН та Франції. Конституції більшості країн, що належать до цієї правової системи, наголошують на принципі, згідно з яким міжнародно-правові акти після їх ратифікації мають пріоритет над актами національного законодавства. Проте норми міжнародних договорів не можуть суперечити Конституції. Особливу увагу необхідно приділити питанню, пов'язаному з кодифікацією законодавства, оскільки вона відіграє значну роль, дозволяє упорядкувати норми права шляхом опрацювання чинного законодавства і створення в процесі правотворчості єдиного, логічно, юридично і соціально цілісного, внутрішньо і зовнішньо узгодженого нормативно-правового акта. Практично в усіх країнах романо-германської правової системи діють п'ять основних кодексів: кримінальний, цивільний, кримінально-процесуальний, цивільно-процесуальний та комерційний (торговельний). Кодекс є підсумком удосконалення законодавства, зведеним актом, упорядкованою сукупністю взаємозалежних приписів. Він є єдиним, внутрішньо пов'язаним документом, що містить як перевірені життям, суспільною практикою чинні

норми, так і нові правила, обумовлені динамікою життя, потребами розвитку суспільства Кодекси серед юристів зазвичай мають підвищений авторитет і можна зазначити, що у країнах із цією системою права Кримінальний закон можна вважати основним джерелом кримінального права.

Відповідь на четверте питання роботи потребує розгляду мусульманської правової системи, до якої належать 45 афро-азіатських держав (від Марокко до Індонезії). Найбільш мусульманськими вважаються 33 країни (Іран, Афганістан, Туреччина, держави Арабського Сходу, Південної і Південно-Східної Азії й Африки і т.д.). Тут більше 80% населення є мусульманами, а іслам проголошений у конституціях державною релігією, тому головним джерелом кримінального права в мусульманських державах і донині є релігійні писання: Суна, Коран тощо. Оскільки, як вважається, мусульманське право є відбитком волі Аллаха, квінтесенцією магометанської релігії є шаріат, що складається з двох частин – принципів віри (акід) і принципів права (фіхх). Необхідно наголосити, що шаріат продовжує залишатися основним джерелом кримінального права Єгипту, Саудівської Аравії та ін. Мусульманське право діє тут у своєму традиційному вигляді – суддівські рішення приймаються на основі визнаних творів представників певних шкіл. Наприклад, королівські укази 1926–1928 рр. Саудівської Аравії зобов'язують суддів дотримуватись положень ханбалітської школи мусульманського права. У сукупності з шаріатом діють також нормативні акти, прийняті державними органами (закони в Саудівській Аравії про відповідальність за вживання спиртних напоїв, про статеві збочення та ін.).

Останнє питання курсової роботи необхідно розглянути чинність кримінального закону у часі та просторі та охарактеризувати принципи його дії. Для цього необхідно ознайомитись зі змістом ч. 2 та 3 ст. 57, статей 58, 94, ч. 2 ст. 152 Конституції України, статей 4, 5 Кримінального кодексу України, Указом Президента України від 10 червня 1997 р. “Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності”, статтями 137 і 139 Регла-

менту Верховної Ради України від 19 вересня 2008 р., рішеннями Конституційного Суду України від 9 лютого 1999 р. (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) та від 19 квітня 2000 р. (справа про зворотну дію кримінального закону в часі). При цьому треба засвоїти питання про порядок і час набуття чинності законом про кримінальну відповідальність, підстави втрати ним чинності та про визначення часу вчинення злочину. Особливу увагу слід звернути на вивчення випадків, коли закон про кримінальну відповідальність має зворотну дію. Треба розуміти зміст поняття “зворотна дія закону про кримінальну відповідальність” – знати підстави, межі та кримінально-правові наслідки зворотної дії цього закону.

Вивчаючи питання про чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі, слід ознайомитися зі змістом ч. 1 ст. 2, ст. 18, ч. 1 ст. 26 Конституції України, статтями 6–10 КК України, Законами України “Про державний кордон України” від 4 листопада 1991 р. № 1777-ХІІ, “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” від 4 лютого 1994 р. № 3929-ХІІ, а також міжнародно-правовими зобов’язаннями України у сфері протидії злочинності. При цьому слід звернути увагу на проблему визначення місця вчинення злочину, визначення меж території України, а також випадків, коли КК України застосовується до осіб, що вчинили злочини за межами України.

С п и с о к л і т е р а т у р и д о т е м и

Авраменко Е. Сравнительно-правовой анализ уголовно-правовых норм Украины и мусульманского уголовного права / Е. Авраменко, А. Авраменко // Ислам і сучасний світ: роботи учасн. другого та третього Всеукр. конкурсів ісламознав. дослідж. молодих учених ім. А. Кримського. – Київ : Ансар Фаундейшн / Всеукр. громад. орг. “Український центр ісламознавства”, Іслам. громад. культур. центр м. Києва, 2009. – С. 43–82.

Андрушко П. П. Источники уголовного права Украины: понятие, виды / П. П. Андрушко // Право Украины. – 2011. – № 9/10. – С. 26–43.

Богдановская И. Ю. Судебный прецедент – источник права? / И. Ю. Богдановская // Государство и право. – 2002. – № 12. – С. 5–10.

Есаков Г. А. Уголовно-правовые системы современного мира и их типологизация / Г. А. Есаков // Системность в уголовном праве : материалы II Российского Конгресса уголовного права, 31 мая – 1 июня 2007 г. / отв. ред. В. С. Комиссаров. – Москва : Велби, 2007. – С. 137-140.

Кибальник А. Г. Тенденции развития мировых уголовно-правовых систем / А. Г. Кибальник // Изв. высш. учеб. заведений: Правоведение. – 2007. – № 2. – С. 212–222.

Кузнецова Н. Ф. Уголовное право ФРГ / Н. Ф. Кузнецова, Л. Вельцель. – Москва : Моск. гос. ун-т, 1980. – 214 с.

Наталіч О. Ю. Джерела кримінального права та судово-слідча практика / О. Ю. Наталіч // Держава і право: de lege praeterita, instante, futura : тези міжнар. наук.-практ. конф., Миколаїв, 27–28 листоп. 2009 р. / уклад.: І. Г. Оборотов, Р. І. Обручков. – Миколаїв : Іліон, 2009. – С. 321–322.

Никифоров Б. С. Современное американское уголовное право / Б. С. Никифоров. – Москва: Наука, 1990. – 254 с.

Садовський М. Шаріат і фікх – головні терміни мусульманського права / М. Садовський // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. юридична. – Вип. 49. – 2009. – С. 20–25.

Сюкияйнен Л. Р. Шарият: религия, нравственность, право / Л. Р. Сюкияйнен // Государство и право. – 1996. – № 8. – С. 120–129.

Хапов А. В. Источники английского общего права: судебные прецеденты / А. В. Хапов // Рос. юстиция. – 2006. – № 3. – С. 63–67.

Тема 2. Об'єктивні ознаки злочину за кримінальним правом України та ФРН: порівняльно-правовий аналіз

П л а н

1. Поняття та зміст об'єктивних ознак злочину за кримінальним правом України та ФРН.

2. Зміст поняття “об'єкт злочину” та його види. Розуміння об'єкта злочину в кримінальному праві України та ФРН.

3. Об'єктивна сторона злочину, її ознаки у вітчизняній кримінально-правовій доктрині. Об'єктивний склад діяння за кримінальним правом ФРН.

4. Суспільно небезпечне діяння (дія та бездіяльність) за кримінальним правом України та ФРН.

5. Суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок у кримінальному праві України та ФРН.

Обираючи цю тему для курсової роботи, студент має пам'ятати, що її метою є здійснення порівняльного аналізу положень кримінального права України і відповідних положень кримінального права ФРН щодо об'єктивних ознак злочину. Спочатку треба вказати, що традиційне для доктрини кримінального права України та інших пострадянських країн поняття “склад злочину” не використовується у кримінальному праві інших зарубіжних країн, у тому числі європейських. Тим не менше встановлення у злочинному діянні об'єктивного та суб'єктивного елементів визнається необхідною умовою кримінальної відповідальності у кримінальному праві всіх зарубіжних країн.

Відповідаючи на перше питання плану, слід зазначити, що за кримінальним правом України до об'єктивних ознак злочину належать такі елементи складу злочину, як об'єкт злочину та об'єктивна сторона злочину. При цьому звертаємо увагу на те, що в німецькій кримінально-правовій доктрині прийнято виділяти об'єктивний та суб'єктивний склади діяння, зважаючи, що на відміну від вітчизняного кримінального права, у німецькій доктрині до ознак об'єктивного складу діяння,

окрім власне діяння, його результату та причинного зв'язку належать також суб'єкт діяння, об'єкт діяння та об'єктивне ставлення у провину результату.

У відповіді на друге питання плану доцільно відмітити, що в кримінальному праві України об'єкт злочину є обов'язковою ознакою складу злочину, у зв'язку з чим слід приділити увагу визначенню об'єкта злочину, вказавши на існування у кримінально-правовій науці різних підходів до формулювання його поняття. Розгляд цього питання потребує аналізу класифікацій об'єкта злочину по горизонталі та вертикалі й розкриття їх кримінально-правового значення. Особливу увагу слід звернути на те, що під об'єктом діяння у німецькому кримінальному праві розуміється те, що в українському іменується предметом злочину, а вітчизняній категорії “об'єкт злочину” відповідає німецька категорія “охоронювані блага”. Наприкінці треба вказати на важливе теоретичне та практичне значення об'єкта злочину, в тому числі для класифікації злочинів.

При відповіді на третє питання теми слід надати визначення об'єктивної сторони злочину як сукупності ознак, що характеризують зовнішню сторону злочинного посягання. Далі – класифікувати ознаки об'єктивної сторони злочину на обов'язкові та факультативні, вказавши, що це питання порізнному вирішується у науковій літературі (одні автори до обов'язкових ознак відносять суспільно небезпечне діяння, наслідки та причинний зв'язок між ними, інші – лише суспільно небезпечне діяння). У зв'язку з цим потрібно коротко викласти думки різних дослідників та власний погляд на цю проблему. Порівнюючи вітчизняне кримінальне право з німецьким, треба зазначити, що категорією, близькою до словосполучення “об'єктивна сторона злочину”, є “об'єктивний склад діяння”. Надавши визначення об'єктивного складу діяння та розкривши його ознаки, слід назвати елементи, які до нього входять (суб'єкт діяння, об'єкт діяння, власне діяння, результат, причинний зв'язок та об'єктивне ставлення у провину результату) та охарактеризувати кожний з них.

Висвітлюючи питання про суспільно небезпечне діяння,

необхідно розкрити ознаки, що його характеризують (конкретна, свідома, вольова, суспільно небезпечна, протиправна поведінка людини), та форми, в яких воно може вчинитися (дія та бездіяльність), за кримінальним правом України та ФРН. Особливу увагу треба приділити дослідженню умов відповідальності за бездіяльність.

Відповідь на п'яте питання потребує розкриття змісту поняття “суспільно небезпечні наслідки”, їх видів та значення суспільно небезпечних наслідків для кваліфікації діяння та призначення покарання. Навівши приклади, коли наслідки є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину (на прикладі окремих положень КК України та КК ФРН), пояснити поділ злочинів на матеріальні та формальні. Особливу увагу слід приділити вивченню причинного зв'язку між діянням та наслідками, його видам та значенню. При цьому, розглядаючи існуючі у кримінально-правовій доктрині теорії причинного зв'язку, важливо вказати на теорію необхідного причинного зв'язку, що вважається найбільш обґрунтованою у вітчизняному кримінальному праві, та проаналізувати ті теорії причинності, які домінують у німецькій доктрині – еквівалентну, релевантну та теорію адекватної причинності, пояснивши їх сутність.

Список літератури до теми

Бажанов М. И. О различных трактовках некоторых признаков объективной стороны преступления в науке уголовного права / М. И. Бажанов // Проблемы законности. – Вип. 40. – Харків: НЮАУ, 1999. – С. 145–155.

Вельцель Л. Уголовное право ФРГ / Л. Вельцель, Н. Кузнецова. – Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 214 с.

Есаков Г. А. Основы сравнительного уголовного права: монография / Г. А. Есаков – Москва: Элит, 2007. – 152 с.

Жалинский А. Э. Современное немецкое уголовное право / А. Э. Жалинский. – Москва: Проспект; Велби, 2004. – 560 с.

Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления /

В. Н. Кудрявцев. – Москва: Юрид. лит., 1960. – 244 с.

Кудрявцев В. Н. Понятие преступного деяния в романо-германском праве (по уголовному праву Франции и ФРГ) / В. Н. Кудрявцев // Суд и правосудие. – 2003. – № 4. – С. 35–40.

Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. / В. Я. Таций. – Харьков: Выща шк., 1988. – 198 с.

Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. Д. А. Шестакова; пер. с нем. Н. С. Рачковой. – Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2003. – 524 с.

Ярмыш Н. Н. Действие как признак объективной стороны преступления (проблемы психологической характеристики) / Н. Н. Ярмыш. – Харьков: Основа, 1999. – 84 с.

***

Водяніков О. Методологія порівняльно-правового аналізу: межі порівняльно-правового методу в кримінальному праві / О. Водяніков // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: [тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симпозиуму (м. Львів, 23–24 верес. 2011р.). – Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. – С. 91–96.

Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз) : монографія / О. О. Житний – Харків: Одиссей, 2013. – 376 с.

Энциклопедия уголовного права. – Т. 4.: Состав преступления. – Санкт-Петербург: изд-во проф. Малинина, 2005. – 798 с. (Гл. III. Объективная сторона преступления / В. Б. Малинин. – С. 237–502).

Тема 3. Суб'єкт злочину (злочинного діяння) за кримінальним правом України та зарубіжних країн

П л а н

1. Поняття “суб'єкт злочину”, види суб'єктів злочину.
2. Вік суб'єкта, з якого може наступати кримінальна відповідальність.
3. Поняття “осудність” і “неосудність”.

4. Юридичні особи як суб'єкти відповідальності в кримінальному праві України та зарубіжних країн.

На початку вивчення цієї теми необхідно розкрити зміст поняття “суб'єкт злочину” за кримінальним правом України. У ч. 1 ст. 18 КК України дається його визначення: “суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність”. З даного визначення випливають такі ознаки суб'єкта злочину: особа повинна бути фізична, осудна, яка досягла певного віку. Потім треба назвати його види: загальний та спеціальний, а також розуміти відмінність спеціального суб'єкта злочину (ч. 2 ст. 18 КК) від загального. Далі слід зосередити увагу на тому, що у кримінальному праві зарубіжних країн, як правило, не міститься законодавчого визначення суб'єкта злочину (злочинного діяння). Зарубіжні КК, наприклад Австрії, Німеччини, Швейцарії, Польщі та інших, містять тільки вказівку, що суб'єктом злочину може бути лише фізична особа.

Висвітлюючи друге питання, важливо зупинитися на особливостях встановлення віку фізичної особи, з якого може наступати кримінальна відповідальність за кримінальним правом сучасних зарубіжних країн. Безумовно, слід послатися на рекомендації, надані VI Конгресом міжнародного права в Римі 1953 р., Конвенцією ООН про права дитини 1989 р. та Ради Європи щодо нових способів роботи з неповнолітніми правопорушниками та ролі правосуддя у справах неповнолітніх 2003 р. тощо, для вирішення цього питання у національних законодавствах окремих країн. Найперше слід звернути увагу на такі в них формулювання: “встановлення віку, нижче за який діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство”, “принцип винності має краще враховувати вік і зрілість правопорушника і у більшій мірі відповідати рівню його розвитку” та ін. Зараз майже всі країни світу встановлюють у своєму законодавстві певні вікові межі кримінальної відповідальності. Вони залежать від історичних і культурних особливостей тієї або іншої країни. У

переважній більшості країн передбачений диференційований вік відповідальності, який відповідає завданням індивідуалізації кримінальної відповідальності. При цьому вік диференціюється за трьома основними критеріями: а) залежно від складів злочинів; б) залежно від правового режиму кримінальної відповідальності неповнолітнього; в) залежно від суб'єктивних якостей винного, тобто здатності усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними у певному віці. В Україні (ч. 1 ст. 22 КК України) кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років. У ряді випадків (ч. 2 ст. 22 КК України) при вчиненні точно визначеного кола злочинів, встановлений “знижений” вік – з 14 років. Також існує так званий “абсолютний” вік – з 18 років, враховуючи підстави Особливої частини КК (наприклад, за вчинення службових або військових злочинів).

Далі треба зупинитися на різноманітних підходах у визначенні віку особи та процедури відповідальності за кримінальним правом окремих країн. Так, у деяких країнах Європи широко застосовується практика дворівневої відповідальності, а саме: для дорослих осіб та ювенальної відповідальності неповнолітніх. Зокрема, у Швейцарії – це вік від 10 до 18 років, у Іспанії – від 14 до 18 років. За КК Франції (ст. 112³) кримінальна відповідальність встановлена з 13 років. З 13 до 16 років суд має призначити лише не більше половини передбаченого покарання, широко вживаються зходи виховного характеру (ст. 122⁸ КК).

У Німеччині (§19 КК) відповідальність настає з 14 років. Законодавством розрізняють наступні групи неповнолітніх: з 14 до 16, з 16 до 18 та з 18 до 21 року, відповідно до яких застосовуються ювенальні заходи впливу або покарання при пом'якшуючих обставинах. Особи до 14 років є неосудними у зв'язку з “віковою неосудністю”.

В англійському праві неповноліття особи звичайно пов'язують із відсутністю волі, що може стати причиною виключення кримінальної відповідальності. Слід показати знання того, що кримінальне законодавство Англії (Закон 1933р.) визначає три групи неповнолітніх: малолітні діти у віці

від 7 до 10 років, діти у віці від 10 до 14 років і підлітки у віці від 14 до 17 років (при призначенні покарання до них прирівнюються молоді люди у віці від 17 до 21 року). Щодо малолітніх, які не досягли 10-річного віку, існує презумпція, що діти в цьому віці не можуть бути кримінально-дієздатними і відносно них, а також групи осіб у віці від 10 до 14 років застосовуються інші заходи виховного характеру.

У кримінальному законодавстві США загальний вік, з якого особа може відповідати за вчинені злочини за федеральним кримінальним законодавством і більшості КК штатів, передбачений з 16 років, але в кримінальному законодавстві деяких штатів, наприклад, в § 30.00. КК Нью-Йорка мінімальний вік кримінальної відповідальності за тяжке вбивство встановлений з 13 років, у КК Колорадо та Луїзіани – 10 років.

Також слід зазначити, що в деяких країнах (Австрія, ФРН, Франція та ін.) вік диференціюється відповідно до “принципу розуміння”. Формально-вікові визначення часу настання відповідальності особи не завжди співпадає з його індивідуальними особливостями розвитку. Тому в законодавстві цих країн вік визначається таким чином: нижчий рівень – абсолютна безвідповідальність; вищий рівень – абсолютна відповідальність; у їх межах суд встановлює питання відповідальності неповнолітнього з урахуванням його індивідуального рівня психічної зрілості (“вік відносної відповідальності”).

У третьому питанні потрібно розкрити зміст поняття “осудність” та “неосудність”, а також назвати критерії її встановлення (ст. 19 КК України); з’ясувати, як вирішується питання про відповідальність особи, яка вчинила злочин, будучи осудною, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу; поясніть зміст поняття “обмежена осудність” та її значення (ст. 20 КК України). При визначенні поняття “неосудність” слід звернути увагу на зміст ознак медичного (біологічного) і юридичного (психологічного) критеріїв неосудності, їх співвідношення, кримінально-правові наслідки визнання особи неосудною.

Обов'язково слід зупинитися на особливостях встановлення психологічного критерію неосудності в країнах англо-американської правової системи, змісті Правил Мак-Натена 1843 р. та їх значенні; з'ясувати зміст поняття “непереборний імпульс” у США. Правила Мак-Натена, які законодавчо закріплені в Титулі 18 Зводу Законів США, доповнені вказівкою на вольову ознаку: особа, яка вчиняє злочин під впливом імпульсу, викликаного психічним розладом або дефектом, не в змозі контролювати свою поведінку, хоча й розуміє, що вчиняє неправильно. Крім того, треба вказати на характерні особливості визначення медичного критерію неосудності в Англії та США, відсутність загального поняття “хворобливий стан психіки”.

Характеризуючи поняття “неосудність” у кримінальному праві Франції (країна, де вперше (1810 р.) була закріплена в законі формула неосудності) та Німеччини, слід зважати на його позитивно-правовий характер (закріплення його в чинному законодавстві) та визначити критерії неосудності (медичний та психологічний), розкрити зміст та значення поняття “обмежена осудність”.

Однак у КК деяких країн романо-германської правової системи (КК Бельгії, Нідерландів, Норвегії, Швеції) є конструкції формули неосудності, де психологічний критерій представлений в обмеженому вигляді або взагалі про нього не йдеться (повністю або частково).

У четвертому питанні слід приділити увагу новелам вітчизняного законодавства щодо застосування заходів кримінально-правового впливу до юридичних осіб. Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб” від 23.05.2013 р. № 314-VII передбачається застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру: штрафу, конфіскації майна, ліквідації юридичної особи. Підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою: від імені та в інтересах

юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених ст. 209, 306, ч. 1, 2 ст. 368³, ч. 1, 2 ст. 368⁴, ст. 369, 369² КК; від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258–258⁵ КК.

У кримінальному праві зарубіжних країн питання про відповідальність юридичних осіб має давню історію, насамперед у країнах англо-американської правової системи. З середини XIX ст. в Англії притягували до відповідальності корпорації за порушення статутних зобов'язань з охорони навколишнього середовища або за шкідливі наслідки господарською діяльністю. У XX ст. нормативне регламентування корпоративної кримінальної відповідальності ширше охопило країни континентальної Європи, поштовхом до цього стали рекомендації, наприклад, Міжнародного конгресу в Бухаресті 1929 р., Міжнародного трибуналу в Нюрнберзі 1946 р., Європейського комітету з питань злочинності 1978 р. та ін. Далі студент повинен зупинитися на видах юридичних осіб, які можуть підлягати відповідальності (комерційні підприємства, установи публічного права та ін.), в яких країнах їх визнають суб'єктом злочину (Франція, Бельгія, США та ін.), а в яких встановлено для них квазівідповідальності (Австрія, Польща та ін.). Крім того, слід звернути увагу, що відповідальність юридичної особи не виключає і відповідальності фізичної особи – представника особи юридичної. Наприкінці роботи треба визначити перелік злочинів, за вчинення яких юридичні особи підлягають відповідальності, та перелік відповідних для них покарань (інших заходів кримінально-правового характеру).

Список літератури до теми

Гришук В. К. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження / В. К. Гришук, О. Ф. Пасека. – Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – 248с.

Жалинский А. Э. Современное немецкое уголовное право / А. Э. Жалинский. – Москва: Проспект; Велби, 2004. – 560 с.

Зайцев О. В. Обмежена осудність у кримінальному праві України / О. В. Зайцев. – Харків: Майдан, 2007. – 240 с.

Кубанцев С. П. Невменяемость в уголовном праве США / С. П. Кубанцев // Журн. рос. права. 2004. – № 2.

Лень В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві: монографія / В. В. Лень; передм. Ю. М. Антоняна. – Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ: Ліра ЛТД, 2008. – 180 с.

Никифоров А. С. Юридическое лицо как субъект преступления и уголовной ответственности / А. С. Никифоров. – Москва: ЮрИнфоР, 2003. – 204с.

Устименко В. В. Специальный субъект преступления / В. В. Устименко. – Харьков: Выща шк., 1989. – 104 с.

Энциклопедия уголовного права. – Т. 4.: Состав преступления. – Санкт-Петербург: Изд-во проф. Малинина, 2005. – 797 с.

Т е м а 4. Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Англії: порівняльно-правовий аспект

П л а н

1. Поняття “стадії вчинення злочину” за кримінальним правом України.

2. Особливості регламентації попередньої злочинної діяльності за кримінальним правом Англії.

3. Готування до злочину, його види за КК України. Відмінність готування від виявлення умислу. Спонування до злочину і змова за кримінальним правом Англії.

4. Замах на злочин. Види замаху за КК України. Відмінність замаху від готування до злочину і від закінченого злочину. Особливості визначення критеріїв замаху у кримінальному праві Англії.

5. Караність незакінченого злочину у кримінальному праві України і Англії.

Передусім студенту, який обрав дану тему для своєї курсової роботи, слід пам'ятати, що її метою є здійснення порівняльного аналізу приписів чинного КК України і відповідних положень англійського кримінального права щодо стадій вчинення злочину, встановлення спільних рис та відмінностей у регламентації попередньої злочинної діяльності в Україні і в Англії, з'ясування особливостей її караності.

Відповідаючи на перше питання теми, слід зазначити, що згідно з доктриною кримінального права України стадії вчинення злочину – це певні етапи підготовки і здійснення умисного злочину, що розрізняються між собою за характером вчинених дій, моментом припинення злочинної діяльності і ступенем реалізації злочинного наміру. Чинному кримінальному праву України відомі три стадії вчинення злочину: 1) готування до злочину; 2) замах на злочин; 3) закінчений злочин.

Готування до злочину та замах на злочин є видами попередньої злочинної діяльності і мають назву незакінченого злочину (ст. 13 КК України). Їх ознаки закріплені відповідно у статтях 14 та 15 КК України.

Ознаки закінчених злочинів описані в диспозиціях статей Особливої частини КК України. За чинним кримінальним правом України кримінальна відповідальність настає як за закінчений злочин, так і за незакінчену злочинну діяльність. У разі, якщо особа не довела злочин до кінця з причин, що не залежали від її волі, можна говорити про склад готування до злочину чи про склад замаху на злочин.

У другому питанні слід обов'язково вказати, що, на відміну від кримінального права України, поняття “попередня злочинна діяльність” за англійським правом не пов'язано зі стадіями вчинення злочину, а знаходить вираження в окремих самостійних посяганнях. Так, в англійському кримінальному праві існують спеціальні інститути, подібні до наших стадій злочину : 1) спонування до вчинення злочину (*solicitation*); 2) змова (*conspiracy*); 3) замах на злочин (*attempt*). За їх допомогою встановлюється відповідальність за попередню злочинну діяльність, яка ще не спричинила реальної шкоди.

Даючи відповідь на третє питання, спочатку необхідно

розглянути готування, яке є першою стадією умисного злочину у кримінальному праві України. Згідно із ч. 1 ст. 14 КК України готуванням до злочину визнається підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину. Варто пам'ятати, що готування завжди припускає вчинення певних дій, які створюють умови для заподіяння шкоди об'єкту посягання. Це відрізняє готування від виявлення наміру, яке за кримінальним правом України не визнається стадією вчинення злочину і не тягне кримінальної відповідальності.

Англійське кримінальне право також виходить із того, що для настання кримінальної відповідальності недостатньо тільки наміру вчинити злочин, а необхідна ще й певна злочинна поведінка, якою завдається реальна шкода правоохоронюваним цінностям. Така поведінка має виражатися в дії чи бездіяльності, так званому "*overt act*".

Таким чином, в англійському кримінальному праві поняття "попередня злочинна діяльність" полягає у трьох, вироблених загальним правом самостійних категоріях злочинів, для яких характерним є незакінченість реалізації злочинного наміру при здійсненні в даному напрямку будь-якої дії або бездіяльності. Виходячи з цього, найбільш подібними на готування до злочину за КК України є такі поняття англійського кримінального права, як спонукання до злочину і змова.

Необхідно з'ясувати сутність інституту спонукання та визначити його основні ознаки, за якими спонукання відрізняється від підбурювання до злочину, яке є видом співучасті.

Наступним видом попередньої злочинної діяльності за англійським кримінальним правом, який слід розглянути, є змова. Змова вважається злочином за загальним і за статутним правом і займає проміжне місце між спонуканням і замахом. Як правило, злочин починається зі спонукання, потім між особами виникає змова, яка далі може перерости в замах.

Аналізуючи змову, не треба забувати що вона, так само

як і спонукання, є не стадією вчинення злочину (як це має місце у кримінальному праві України), а самостійним окремим злочином, оскільки кримінальна відповідальність за неї настає незалежно від того, чи насправді був вчинений замислений злочин. Більш того, заплановані при змові дії іноді можуть мати незлочинний характер (вчинення правомірної дії проти-правними засобами).

Змова, як і спонукання до злочину, вважається принципово незакінченим діянням. Істотною ознакою змови є участь у ній не менш двох осіб. При цьому кожний учасник змови має бути згодним на вчинення злочину спільно з іншими учасниками і усвідомлювати це. Розглядаючи питання щодо змови, бажано проілюструвати теоретичні висновки посиланнями на рішення англійських судів.

У четвертому питанні важливо зазначити, що відповідно до чинного КК України (ч. 1 ст. 15) замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі. Таким чином, замах на злочин характеризується низкою об'єктивних і суб'єктивних ознак, які обов'язково слід розглянути.

У кримінальному праві України залежно від суб'єктивного критерію замах на злочин поділяють на закінчений і незакінчений.

Крім того, в теорії і практиці кримінального права України виділяють так званий “непридатний замах”, який також буває двох видів: замах на “непридатний об'єкт (предмет)” і замах з “непридатними засобами”. За кримінальним правом України відповідальність за “непридатний замах” настає на загальних підставах, як за попередню злочинну діяльність, виходячи із спрямованості умислу винного.

Аналізуючи приписи англійського права щодо замаху, студент має вказати, що цей інститут сформувався наприкінці XVIII – початку XIX століття. Іще тоді за загальним правом була сформульована норма щодо відповідальності за замах,

згідно з якою замахом визнавалась умисна дія, яка безпосередньо пов'язана із вчиненням злочину і може призвести до закінченого злочину, якщо вона не буде перервана і якщо винний не відмовиться від її вчинення. Пізніше за законом Англії про кримінально караний замах *Criminal Attempts Act* (1981 р.) замах було визнано статутним злочином. Відповідно до п. 1 ст. 1 цього Закону в замаху на злочин винною може визнаватися особа, якщо вона з наміром вчинити злочин виконає дії, що є більшими, ніж просте готування до вчинення злочину.

Бажано пояснити, за якими критеріями можливе розмежування замаху на злочин і готування до злочину, що таке концепції “найближчого кроку” або “останнього кроку” (*last proximate step*) і як вони використовуються для цього у судовій практиці. Доцільно використати рішення англійських судів.

П'яте питання потребує розкриття істотних відмінностей українського й англійського кримінального права у вирішенні питань щодо караності незакінченого злочину. Так, у кримінальному праві України згідно із приписами ст. 16 КК України відповідальність за попередню злочинну діяльність настає за статтями 14 і 15 КК України й за тією статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин. При цьому згідно із положеннями ч. 2 ст. 14 КК України готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності.

При призначенні покарання за готування до злочину і замах на злочин, виходячи із приписів ст. 68 КК України, суд враховує : 1) ступінь тяжкості вчиненого особою діяння; 2) ступінь здійснення злочинного наміру; 3) причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця. Крім того, у КК України наразі є норма, що зобов'язує суд призначати менш суворе покарання за незакінчений злочин порівняно із закінченим злочином (ч. 2, 3 ст. 68). Отже, призначаючи покарання за незакінчений злочин, українські суди у всіх випадках зобов'язані враховувати, що злочин не було доведено до кінця.

Слід звернути увагу на те, що в англійському праві до прийняття Закону про кримінальне право Criminal Law Act (1977 р.) спонукання до будь-якого злочину переслідувалося із обвинувальним актом, що викликало серйозну критику англійських юристів, адже це призводило до того, що спонукання до малозначного злочину розглядалось як більш серйозне діяння, ніж те, на яке воно було спрямовано. З прийняттям Закону про кримінальне право (1977 р.) і Закону Англії про Суди магістратів (Magistrates' Courts Act, 1980 р.) ця невідповідність була усунута. Наразі спонукання карається на розсуд суду. Однак покарання за нього не може бути більш суворим, ніж за вчинення самого злочину, спонукання до якого здійснювалося.

За змову, спрямовану на вчинення злочину, англійські суди досить часто призначають більш суворе покарання, ніж за відповідний закінчений злочин, вчинений однією особою. Так відбувається тому, що в англійському праві будь-яка форма співучасті вважається більш небезпечним явищем, ніж вчинення злочину однією особою.

Стосовно замаху в Англії діє принцип караності його як аналогічного закінченого злочину. Відповідно до Закону Англії про кримінально караний замах (Criminal Attempts Act, 1981 р.), якщо злочин, на який було вчинено замах, є вбивством чи іншим злочином, за який у законі прямо визначено покарання, то він карається довічним тюремним ув'язненням. У всіх інших випадках замах карається так само, як і відповідний закінчений злочин, але при цьому Законом про кримінальне право (1977 р.) було введене правило, згідно з яким покарання за замах не може перевищувати покарання, передбаченого за вчинення того злочину, на який відбувся замах.

Завершуватися курсова робота має висновками, зробленими на підставі проведеного порівняльно-правового аналізу стадій злочину за кримінальним правом України та Англії.

Список літератури до теми

Зінченко І. О. Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Англії: порівняльно-правовий аспект / І. О. Зінченко // Вісн. Нац. ун-ту “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”. – № 2. – 2013. – С. 240–251.

Лейленд П. Кримінальне право: злочин, покарання, судочинство (англійський підхід) / П. Лейленд; пер. з англ. П. Тарашук. – Київ: Основи, 1996. – 207 с.

Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии: Общая часть уголовного права. – Москва: Юрид. лит., 1991. – 288 с.

Старовойтова Ю. Г. Загальна частина кримінального права Англії та США: навч. посіб. / Ю. Г. Старовойтова. – Київ: Атіка, 2012. – 104 с.

Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии): сб. законодат. материалов / под ред. И. Д. Козочкина. – Москва: Зерцало, 1998. – 352с.

Уголовное право буржуазных стран: Общая часть: [сб. законодат. актов]. – Москва: Изд-во Ун-та дружбы народов, 1990. – 886 с.

Smith J.C. Criminal Law / J. C. Smith, B. Hogan. – L., 1996. – 1036 с.

Яценко С. С. Основні питання Загальної частини кримінального права іноземних держав: навч. посіб. / С. С. Яценко. – Київ: ВД “Дакор”, 2013. – 168 с.

Т е м а 5. Необхідна оборона в кримінальному праві України та зарубіжних країн

П л а н

1. Поняття “необхідна оборона” та її підстава.
2. Ознаки необхідної оборони.
3. Перевищення меж необхідної оборони.

При визначенні поняття “необхідна оборона” у кримінальному праві України слід ознайомитися зі змістом ч. 3 ст. 27 Конституції України, ст. 36 КК України та роз’ясненнями Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 1 “Про судову практику у справах про необхідну оборону”. Важливим є належне обґрунтування того, що дії, пов’язані з заподіянням шкоди у стані необхідної оборони, є соціально корисними та правомірними. Характеризуючи місце необхідної оборони в системі обставин, що виключають злочинність діяння, необхідно звернути увагу на те, що право на необхідну оборону в Україні визнається природним і невідчужуваним, абсолютним і самостійним правом людини, тому будь-яка особа за наявності відповідної підстави може незалежно від інших можливостей відвернути чи припинити посягання скористатися цим правом або ж відмовитися від його реалізації. Далі потрібно детально розкрити зміст кожного з обов’язкових елементів підстави необхідної оборони: 1) суспільно небезпечного посягання та 2) необхідності в його негайному відверненні чи припиненні.

З’ясовуючи зміст поняття “необхідна оборона” за кримінальним правом зарубіжних країн, насамперед треба звернути увагу на термінологічні особливості юридичного закріплення цього інституту. Так, у країнах англосаксонської правової системи (Англії, США, Австралії) термін “необхідна оборона” взагалі не вживається, натомість поняття “самооборона” охоплює собою самозахист, захист третіх осіб та власності, а також затримання особи, яка вчинила злочин. У кримінальних кодексах Бельгії, Бразилії, Італії, Куби, Франції та деяких інших країн використовується термін “правомірна оборона” (“правомірний захист”).

Підстава необхідної оборони в іноземних державах також може досить суттєво відрізнятись від тієї, що закріплена в КК України. Наприклад, законодавство багатьох зарубіжних країн містить вказівку на протиправний (КК Австрії, Грузії, ФРН, Нідерландів, Польщі, Угорщини та ін.) або навіть несправедливий (КК Албанії, Бразилії, Колумбії, Панами,

Румунії) характер посягання, а не суспільно небезпечний, як це має місце у кримінальному праві України. Тому в курсовій роботі доцільно не просто наводити визначення необхідної оборони, що містяться у кримінальних законах тих чи інших зарубіжних країн, а й розкривати їх змістовну своєрідність у порівнянні з аналогічними положеннями про необхідну оборону за кримінальним правом України.

Розглядаючи друге питання, слід виходити з того, що в кримінальному праві України виділяються такі ознаки необхідної оборони: 1) мета оборони; 2) спрямованість (об'єкт) заподіяння шкоди; 3) характер дій особи, яка захищається; 4) своєчасність; 5) співрозмірність оборони. Кожна із зазначених ознак має бути ґрунтовно досліджена. Також необхідно аргументувати, що відсутність хоча б однієї ознаки свідчить або про відсутність самого стану необхідної оборони (наприклад, так звана “передчасна” чи “спізнана” оборона), або про перевищення її меж (якщо заподіяна шкода є неспіврозмірною з небезпечністю посягання чи обстановкою захисту).

Здійснюючи компаративне дослідження ознак необхідної оборони за кримінальним правом зарубіжних держав, особливу увагу слід звертати на такі ознаки, як своєчасність і співрозмірність оборони. Так, у кримінальному законодавстві нерідко необхідною обороною визнається захист не лише від наявного, а й від майбутнього посягання (КК Австрії, Бразилії, Данії, Латвії, Литви, Угорщини, окремих штатів США та ін.). За загальним правом Англії співрозмірність оборони визначається як “розумна необхідність” при застосуванні сили.

Додатково слід виділяти ознаки, у яких проявляються особливості інституту необхідної оборони в законодавстві зарубіжних країн. Наприклад, на відміну від кримінального права України, дія положень щодо самооборони за правом Англії поширюється як на потерпілих чи інших осіб, так і на працівників поліції, отже, останні визнаються суб'єктами необхідної оборони.

При висвітленні третього питання має бути не лише повністю з'ясовано, що саме вважається перевищенням меж

необхідної оборони за кримінальним правом України, а й чітко окреслено випадки, коли таке перевищення тягне кримінальну відповідальність. Також необхідно розкрити вплив різних форм вини (умислу та необережності), помилки, стану сильного душевного хвилювання на відповідальність особи при перевищенні меж необхідної оборони. Окремо слід вказати на передбачені ч. 5 ст. 36 КК України спеціальні види необхідної оборони, за наявності яких обсяг шкоди, що може бути заподіяна нападнику, не обмежується.

Визначаючи межі необхідної оборони за кримінальним законодавством іноземних держав, потрібно виходити з ознаки співрозмірності при застосуванні сили до особи, яка посягає. Зокрема, незважаючи на те, що у кримінальному праві Англії не вироблено чітких правил для визначення цих меж, очевидно, що перевищенням буде вважатися недотримання “розумної необхідності” при заподіянні шкоди. У кримінальному законодавстві країн романо-германської правової системи питання про перевищення меж необхідної оборони, як правило, регламентовані достатньо детально. Проте, наприклад, КК Франції та ФРН не містять спеціальних норм, якими встановлювалася б відповідальність за злочини, вчинені при перевищенні меж необхідної оборони, отже, зазначена обставина не врахована законодавцем як пом’якшуюча.

Наприкінці роботи бажано висловити власну точку зору з приводу переваг та недоліків різних законодавчих підходів до необхідної оборони, з’ясувати можливість подальшого розвитку цього інституту кримінального права України з урахуванням досягнень інших країн світу.

С п и с о к л і т е р а т у р и д о т е м и

Баулин Ю. В. Обстоятельства, исключают преступность деяния / Ю. В. Баулин. – Харьков: Основа, 1991. – 360 с.

Кенни К. Основы уголовного права / К. Кенни. – Москва: Изд-во иностр. лит., 1949. – LVII, 599 с.

Лейленд П. Кримінальне право: злочин, покарання,

судочинство. Англійський підхід / П. Лейленд; пер. з англ. П. Таращук. – Київ: Основи, 1996. – 207 с.

Пакутин В. Д. Превышение пределов необходимой обороны по законодательству стран дальнего зарубежья (сравнительный анализ) / В. Д. Пакутин // Материалы Всерос. науч.-практ. конф., посвященной 95-летию Башкир. гос. ун-та. – Ч. I. – Уфа: РИО БашГУ, 2004.

Старовойтова Ю. Г. Загальна частина кримінального права Англії та США : навч. посіб. / Ю. Г. Старовойтова. – Київ: Атіка, 2012. – 104 с.

Уголовное право зарубежных государств: Общая часть : [учеб. пособие] / под ред. и с предисл. И. Д. Козочкина; Ин-т междунар. права и экономики им. А. С. Грибоедова. – Москва: Омега-Л, 2003. – 576 с.

Т е м а 6. Поняття “покарання” та види покарань за кримінальним правом України та Франції: порівняльно-правовий аналіз

П л а н

1. Поняття “покарання” за кримінальним правом України, мета покарання. Особливості визначення покарання за кримінальним правом Франції.

2. Система покарань за кримінальним правом України та Франції.

3. Види покарань та їх класифікація (основні та додаткові, загальні та спеціальні, строкові та безстрокові) за кримінальним правом України. Види покарань та їх критерії (за вчинення злочину, проступку або порушення, основні та додаткові, за колом осіб) за кримінальним правом Франції.

4. Окремі види покарань за кримінальним правом України та Франції: а) позбавлення волі; б) штраф.

5. Особливості законодавчих регламентацій караності юридичних осіб за кримінальним правом України та Франції.

Викладення теми потрібно починати із законодавчого визначення покарання, передбаченого в ч. 1 ст. 50 КК України. Потім на основі цих положень слід докладно проаналізувати ознаки покарання за кримінальним правом України, які йому притаманні. Далі необхідно звернути увагу на мету покарання (ч. 2 ст. 50 КК України), а саме: виправлення засудженого, його кару та запобігання вчиненню нових злочинів. Зміст кожного складника мети повинен бути розкритий окремо та в їх взаємозалежності. Після цього треба показати, що, на відміну від КК України, КК Франції не містить законодавчого визначення покарання та його мети. При цьому слід зазначити, що у питанні про зміст та мету покарання у доктрині французького кримінального права поширена думка щодо моральної та утилітарної її функції. Це базується на двох основних концепціях права: сучасного неокласицизму та нового соціального захисту. Тому мета покарання – відплата та залякування (сучасний неокласицизм) та виправлення й ресоціалізація злочинця (новий соціальний захист).

При розгляді другого питання слід навести визначення поняття “система покарань”, зупинитися на аналізі її ознак за кримінальним правом України. Далі варто показати, що в КК Франції, як і в КК України, також встановлений вичерпний перелік різних видів покарань, які призначаються за вчинення злочинів, проступків та поліцейських порушень. Система покарань за КК Франції побудована саме щодо класифікації злочинних діянь на три групи: покарання кримінальні, виправні та поліцейські. У зв’язку з цим перейти до третього питання, де види покарань потрібно класифікувати за відповідними критеріями. Так, за КК України виділяють покарання: основні та додаткові (ст. 52), загальні та спеціальні, строкові та безстрокові. Для французького права є традиційним поділ покарань на: основні та додаткові, загальнокримінальні та політичні, за колом осіб (покарання щодо фізичних і юридичних осіб). Також заслуговує на увагу, що в переліку покарань кримінального права України та Франції відсутня смертна кара як вид покарання.

Третє питання передбачає розкриття змісту окремих видів покарання – позбавлення волі та штрафу. Доцільно виділити роль і місце, які вони займають серед інших видів покарань у КК України та Франції, та встановити їх види й розміри, нові форми виконання позбавлення волі у Франції – режим напівсвободи та відбування тюремного ув'язнення по частинах. Навести приклади проведення законодавчих змін щодо посилення ролі саме штрафу в українському кримінальному праві, приведення його до вимог європейських стандартів. Варто наголосити, що за КК Франції існує можливість призначення позбавлення волі та штрафу одночасно, як основних видів покарання, а також заміни штрафу позбавленням волі у разі несплати.

Розкриваючи п'яте питання, слід зупинитися на особливостях законодавчих регламентацій караності юридичних осіб за кримінальним правом України та Франції. Юридичні особи за КК України підлягають лише присудженню інших заходів кримінально-правового характеру. Вони не є суб'єктами кримінального покарання. Навпаки, дуалістичний характер французької системи кримінального покарання передбачає для юридичних осіб застосування саме покарання.

С п и с о к л і т е р а т у р и д о т е м и

Водянніков О. Методологія порівняльно-правового аналізу: межі порівняльно-правового методу в кримінальному праві / О. Водянніков // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: [тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симпозіуму (м. Львів, 23–24 верес. 2011 р.). – Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. – С. 91–96.

Ежов А. Н. Наказание в уголовном праве стран Евросоюза (Англии, Франции, Германии): учеб. пособие / А. Н. Ежов, Н. А. Селяков. – Москва: Юпитер, 2005. – 96с.

Есаков Г. А. Основы сравнительного уголовного права: монография / Г. А. Есаков. – Москва: Элит, 2007. – 152 с.

Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримі-

нальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) / Ю. А. Пономаренко. – Харків: Право, 2012. – 80с.

Сальваж Ф. Уголовное право Франции: Общая часть: [учеб. пособие] / Ф. Сальваж; науч. ред. пер. Г. О. Петрова; пер. Д. Н. Шлепнева. – Нижний Новгород, Гренобль: Изд-во Нижегород. ун-та, Пресс Университер де Гренобль, 2002.

Уголовный кодекс Франции / науч. ред.: Л. В. Головкин, Н. Е. Крыловой; пер. с фр. Н. Е. Крыловой. – Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2002. – 650 с.

Т е м а 7. Загальна характеристика Особливої частини кримінального права України та США. Кримінальна відповідальність за окремі види злочинів (злочини проти власності) за кримінальним правом України та США: порівняльно-правовий аналіз

П л а н

1. Поняття та побудова Особливої частини кримінального права України та США.
2. Особливості регламентації кримінальної відповідальності за злочини проти власності за кримінальним правом України та США.
3. Крадіжка та грабіж за КК України. Кримінальна відповідальність за крадіжку та грабіж за кримінальним правом США.
4. Покарання за злочини проти власності у кримінальному праві України та США.

Передусім слід пам'ятати, що метою даної теми є надання загальної характеристики Особливої частини кримінального права України та США; здійснення порівняльного аналізу приписів чинного КК України і відповідних положень кримінального законодавства США щодо кримінальної відповідальності за злочини проти власності; встановлення

спільних рис та відмінностей у регламентації кримінальної відповідальності за вказані злочини в Україні та США, з'ясування особливостей їх караності.

Спочатку необхідно звернути увагу на те, що система Особливої частини кримінального права за її формально-змістовними показниками чітко пов'язана зі ступенем досконалості права тієї або іншої країни. Вона визначається традиціями, поглядами на пріоритети кримінально-правової охорони, що домінують у суспільстві, напрямами сучасної кримінально-правової політики держави.

На підставі визначення Особливої частини потрібно показати загальні її риси, серед яких: Особлива частина – це сукупність кримінально-правових інститутів і норм, що визначають конкретні види злочинів та передбачають види (розміри) покарань за їх вчинення. Ці норми за їх певним переліком утворюють саме Особливу частину та об'єднуються в групи (розділи), розташовані відповідно до визначеного порядку. Далі бажано зупинитися на органічному зв'язку норм Особливої частини з нормами Загальної частини, що їх застосування та реалізація неможливі без використання загальних положень кримінального права.

Особлива частина КК України містить двадцять розділів за родовим об'єктом та налічує статті з 109 по 447. На першому місці розташовані норми про злочини проти держави, які посягають на основи національної безпеки України. Родовим об'єктом злочинів, зазначених у розділі II, є особа, її життя та здоров'я тощо. Закінчується Особлива частина розділом XX “Злочини проти миру та безпеки людства”. Безпосередній об'єкт злочину, якому завдається шкода при вчиненні конкретного злочину, передбачається в окремій кримінально-правовій нормі. Вона вказується в окремій статті КК України, яка має власну назву, а не тільки порядковий номер.

Також слід зазначити, що буквальне формулювання тексту статей пов'язане з вказівкою на диспозицію кримінально-правової норми, тобто кримінально-правову заборону, що містить караність за КК саме діяння особи, а не на караність

особи, яка вчинила це діяння, що заборонене КК (це можна знайти в КК деяких інших країн романо-германської правової системи, наприклад, Німеччини, Австрії, Данії, Італії, Швейцарії, Швеції, Іспанії, Польщі).

Аналізуючи Особливу частину кримінального права США, слід зосередитись на тому, що їй не приділялося достатньої уваги, тож проблемні питання, пов'язані зі змістом цієї частини, в значній мірі залишаються не розробленими. Зауважимо, її особливістю виступає дворівневність, а саме: на рівні федерації та на рівні окремих штатів. На федеральному рівні Особлива частина представлена у Зводі Законів США (титул 18 з 86-ти глав), де злочини розташовані у загальному переліку алфавітного порядку. На рівні штатів – у алфавітному порядку (шт. Айдахо) або у відповідних розділах та главах КК при визначенні окремих видів злочинів, тобто за об'єктом посягання. Крім того, Особливу частину КК штатів можна поділити на: невеликі (від 5 до 12 розділів (титулів)) (Нью-Йорк, Іллінойс, Гаваї, Пенсільванія та ін.) або великі за обсягом (до 20 розділів (титулів)) (Айдахо, Нью-Гемпшир, Джорджія, Каліфорнія та ін.). Необхідно також звернути увагу і на те, що за Особливою частиною КК штатів не всі злочинні діяння входять до їх складу. Значною мірою вони передбачаються іншими кодексами, окремими законами за конкретними видами злочинів.

Відповідаючи на друге питання теми, слід зазначити, що родовим об'єктом злочинів проти власності є суспільні відносини власності, що охороняються кримінальним законом, як частина економічних відносин, як основа економічної системи держави. Необхідно звернути увагу на те, що юридичним вираженням відносин власності є право власності, яке відповідно до статей 316, 317 ЦК України є правом власника на володіння, користування та розпорядження своїм майном за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Крім того, студент має дати загальну характеристику злочинів проти власності, при цьому вказати, що за загальними ознаками, що характеризують злочини проти власності, вони істотно

розрізняються між собою за характером діяння, способом їх вчинення, мотивами та метою. Саме це дає можливість класифікувати їх на різні групи, побудувати їх систему. Необхідно розглянути види цих злочинів.

Далі слід обов'язково показати, як врегульовано дане питання в кримінальному законодавстві США, а саме які злочини належать до цієї групи та які ознаки злочинів проти власності.

Відповідаючи на третє питання теми, спочатку необхідно вказати, що частина 1 ст. 185 КК України визначає крадіжку як таємне викрадення чужого майна. Далі треба проаналізувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки крадіжки.

Розглядаючи це питання, важливо звернути увагу на те, що однією з особливостей даного складу злочину в американському законодавстві є надмірно широке розуміння предмета крадіжки. До нього в законах віднесені не тільки рухоме та нерухоме майно, а й такі специфічні предмети, як вода, газ, тощо. Такої позиції додержуються і розробники Примірного КК США (§ 223). Як відомо, українське кримінальне законодавство та теорія кримінального права послідовно дотримуються іншої позиції.

Слід також зазначити, що останнім часом різні види посягань на власність у законодавчих актах США об'єднані в єдине поняття розкрадання (theft). Така рекомендація містилася у Примірному КК та знайшла відображення у більшості кодексів США. Найбільш послідовно це зроблено в КК штату Каліфорнія, де об'єднані в одному понятті три види розкрадання – крадіжка, привласнення та шахрайство (§ 484 КК). В КК штату Нью-Йорк, хоча мова йде про крадіжку, фактично маються на увазі різні способи розкрадання: безпосередньо крадіжка, привласнення, шахрайство і вимагання (§ 155.05).

Як правило, в кримінальному законодавстві США всі види розкрадання диференційовані й за їх розміром: розрізняють розкрадання дрібні та великі. Треба їх проаналізувати.

Слід зауважити, що специфічним видом викрадення в

американському законодавстві традиційно вважалася крадіжка автомобіля (vehicle theft). І хоча більшість штатів сприйняли рекомендацію Примірного КК про віднесення крадіжки автомобіля до звичайної крадіжки, американська статистика відображає цей різновид розкрадань в окремій графі.

При цьому, розглядаючи питання щодо крадіжки, її ознак та видів, бажано проілюструвати теоретичні висновки посиланнями на рішення американських судів.

Важливо зазначити, що відповідно до чинного КК України (ст. 186) грабіж – це відкрите викрадення чужого майна. Необхідно проаналізувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього злочину.

Треба звернути увагу на те, що однією з особливостей кримінального законодавства США у порівнянні з українським є відсутність чіткого розмежування між “грабежем” та “розбоєм”. Там використовується загальне поняття – “robbery”, що означає “пограбування”.

Під пограбуванням в американському законодавстві традиційно розуміється викрадення майна, безпосередньо у потерпілого або у його присутності шляхом застосування насильства або навіювання страху. На відміну від вимагання, при пограбуванні винний погрожує потерпілому негайним заподіянням шкоди (§ 222.1 Примірного КК США).

Четверте питання слід присвятити порівняльному аналізу покарання, яке передбачено КК України та кримінальним законодавством США за злочини проти власності, при цьому звернути увагу на істотні відмінності українського й американського кримінального права у вирішенні питань щодо караності вказаних злочинів.

Завершуватися курсова робота має висновками, зробленими на підставі проведеного порівняльно-правового аналізу ознак злочинів проти власності за кримінальним правом України та США.

Список літератури до теми

Козочкин И. Д. Уголовное право США: успехи и проблемы реформирования / И. Д. Козочкин. – Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2007.

Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів проти особи та її власності / М. Й. Коржанський. – Київ.: Юрінком, 1996. – 143 с.

Кундеус В. Г. Поняття викрадення в кримінальному праві / В. Г. Кундеус // Право України. – 2002. – № 8. – С. 106–108.

Никифоров Б. С. Современное американское уголовное право / Б. С. Никифоров, Ф. М. Решетников. – Москва: Наука, 1990.

Навроцький В. О. Кримінальне законодавство зарубіжних держав: питання Особливої частини: [лекції] / В. О. Навроцький. – Львів: Вид-во ЛДУ, 1999. – 56 с.

Примерный Уголовный Кодекс США. – Москва: Прогресс, 1969. – 304с.

Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняно-правове дослідження: [монографія] / А. В. Савченко. – Київ: КНТ, 2007. – 594 с.

Уголовное право Соединенных Штатов Америки: сб. норматив. актов. – Москва, 1986. – 160 с.

Хижняк Д. Понятие грабежей и разбойных нападений в США / Д. Хижняк // Законность. – 2002. – № 4. – С. 55.

Smith J. C., Hogan V. Criminal Law. – Lonolon, 1996. – 1036 с.

IV. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ

до іспиту з дисципліни

“Порівняльне кримінальне право”

1. Порівняльне кримінальне право, його предмет, метод, завдання, місце в системі наук.

2. Сучасні кримінально-правові школи. Основні тенденції їх розвитку.

3. Кримінально-правова система, її поняття та структура. Різноманітність та типи кримінально-правових систем.

4. Романо-германська (континентальна) система кримінального права.

5. Англо-американська система кримінального права.

6. Соціалістична система кримінального права.

7. Традиційно-релігійна (мусульманська) система кримінального права.

8. Джерела кримінального права України та зарубіжних країн: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.

9. Кримінальний кодекс як джерело кримінального права України та зарубіжних країн. Прийняття нових КК в пострадянських країнах та Східної Європи.

10. Джерела кримінального права в країнах англо-американської правової системи.

11. Джерела кримінального права в країнах романо-германської правової системи.

12. Джерела кримінального права в країнах мусульманської правової системи.

13. Дія кримінального закону в часі у кримінальному праві України та зарубіжних країн.

14. Дія кримінального закону в просторі у кримінальному праві України та зарубіжних країн.

15. Екстрадиція в кримінальному праві України та зарубіжних країн.

16. Поняття злочину (злочинного діяння) в кримінальному праві України та зарубіжних країн: способи визначення поняття злочину (злочинного діяння).

17. Поняття “злочин” (“злочинне діяння”) у кримінальному праві країн англо-американської правової системи.

18. Поняття “злочин” (“злочинне діяння”) у кримінальному праві країн романо-германської правової системи.

19. Класифікація злочинів (злочинних діянь) та її критерії в кримінальному праві України та зарубіжних країн: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.

20. Класифікація злочинів (злочинних діянь) та її критерії у кримінальному праві країн англо-американської правової системи.

21. Класифікація злочинів (злочинних діянь) та її критерії у кримінальному праві країн романо-германської правової системи.

22. Класифікація злочинів (злочинних діянь) та її критерії у кримінальному праві країн мусульманської правової системи.

23. Кримінальний проступок у кримінальному праві України та зарубіжних країн.

24. Поняття “склад злочину” в кримінальному праві України та зарубіжних країн : його зміст, види та значення.

25. Суб’єкт злочину в кримінальному праві України та зарубіжних країн: поняття, ознаки, види.

26. Вік, з якого може наступати кримінальна відповідальність у кримінальному праві України та зарубіжних країн.

27. Поняття та критерії неосудності в кримінальному праві України та зарубіжних країн: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.

28. Поняття та критерії неосудності в кримінальному праві країн англо-американської правової системи.

29. Поняття та критерії неосудності в кримінальному праві країн романо-германської правової системи.

30. Поняття обмеженої осудності в кримінальному праві України та зарубіжних країн.

31. Кримінальна відповідальність юридичних осіб у кримінальному праві України та зарубіжних країн.

32. Поняття “вина” та її форми в кримінальному праві

України та зарубіжних країн: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.

33. Поняття “вина” в кримінальному праві країн англо-американської правової системи та її форми .

34. Поняття “вина” в кримінальному праві країн романо-германської правової системи та її форми.

35. Стадії вчинення злочину в кримінальному праві України та зарубіжних країн : поняття, види, ознаки.

36. Готування до злочину в кримінальному праві України та зарубіжних країн.

37. Поняття “замах на злочин” в кримінальному праві України та зарубіжних країн та його ознаки.

38. Види замаху на злочин у кримінальному праві України та зарубіжних країн.

39. Поняття “добровільна відмова” в кримінальному праві України та зарубіжних країн: її ознаки та правові наслідки.

40. Поняття “співучасть” та її ознаки в кримінальному праві України та зарубіжних країн.

41. Особливості співучасті у злочині за кримінальним правом Англії, США, Франції.

42. Види співучасників у кримінальному праві України та зарубіжних країн: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.

43. Види співучасників у кримінальному праві країн англо-американської правової системи.

44. Види співучасників у кримінальному праві країн романо-германської правової системи.

45. Форми та види співучасті в кримінальному праві України та зарубіжних країн: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.

46. Форми та види співучасті в кримінальному праві країн англо-американської правової системи.

47. Форми та види співучасті в кримінальному праві країн романо-германської правової системи.

48. Обставини, що виключають злочинність діяння, в кримінальному праві України та зарубіжних країн: поняття, система, окремі види.

49. Обставини, що виключають злочинність діяння, в кримінальному праві країн англо-американської правової системи.

50. Обставини, що виключають злочинність діяння, в кримінальному праві країн романо-германської правової системи.

51. Необхідна оборона в кримінальному праві України та зарубіжних країн.

52. Кримінальна відповідальність за перевищення меж необхідної оборони в кримінальному праві України та зарубіжних країн.

53. Крайня необхідність у кримінальному праві України та зарубіжних країн.

54. Поняття “покарання” в кримінальному праві України та зарубіжних країн: загальна характеристика та порівняльний аналіз.

55. Мета покарання в кримінальному праві України та зарубіжних країн: загальна характеристика та порівняльний аналіз.

56. Покарання та його мета в кримінальному праві країн англо-американської правової системи.

57. Покарання та його мета в кримінальному праві країн романо-германської правової системи.

58. Система покарань в кримінальному праві України та зарубіжних країн.

59. Види покарань у кримінальному праві України та зарубіжних країн: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.

60. Види покарань у кримінальному праві країн англо-американської правової системи.

61. Види покарань у кримінальному праві країн романо-германської правової системи.

62. Види покарань у кримінальному праві країн мусульманської правової системи.

63. Смертна кара в кримінальному праві зарубіжних країн.

64. Довічне позбавлення волі в кримінальному праві України та зарубіжних країн.

65. Позбавлення волі на певний строк у кримінальному праві України та зарубіжних країн.

66. Обмеження волі в кримінальному праві України та зарубіжних країн.

67. Штраф у кримінальному праві України та зарубіжних країн. Види штрафу.

68. Конфіскація майна в кримінальному праві України та зарубіжних країн. Її види та особливості призначення.

69. Позбавлення прав у кримінальному праві України та зарубіжних країн.

70. Інші заходи кримінально-правового характеру в кримінальному праві України та зарубіжних країн: поняття, види, відмежування від покарання.

71. Види покарань (інших заходів кримінально-правового характеру) щодо юридичних осіб.

72. Інститут пробації та її характеристики в кримінальному праві Англії, США, Франція.

73. Система Особливої частини кримінального права України та зарубіжних країн: загальна характеристика та їх порівняльний аналіз.

74. Система Особливої частини кримінального права країн англо-американської правової системи.

75. Система Особливої частини кримінального права країн романо-германської правової системи.

З М І С Т

Загальні положення.....	3
I. Рекомендації щодо підготовки до практичних занять.....	5
Тема 1. Сучасні кримінально-правові системи. Основні тенденції їх розвитку.....	.....
Тема 2. Поняття “злочин” (“злочинне діяння”).....	10
Тема 3. Поняття та види покарань.....	13
II. Положення “Про порядок підготовки, подання, обліку, захисту та зберігання курсових робіт” /витяг/.....	17
III. Теми курсових робіт та методичні поради до них.....	26
Список літератури до всіх тем.....	26
Тема 1. Джерела кримінального права України та зарубіжних країн.....	27
Тема 2. Об’єктивні ознаки злочину за кримінальним правом України та ФРН: порівняльно-правовий аналіз....	33
Тема 3. Суб’єкт злочину (злочинного діяння) за кримінальним правом України та зарубіжних країн.....	36
Тема 4. Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Англії : порівняльно-правовий аспект.....	42
Тема 5. Необхідна оборона в кримінальному праві України та зарубіжних країн.....	48
Тема 6. Поняття “покарання” та види покарань за кримінальним правом України та Франції: порівняльно-правовий аналіз...52	
Тема 7. Загальна характеристика Особливої частини кримінального права України та США. Кримінальна відповідальність за окремі види злочинів (злочини проти власності) за кримінальним правом України та США: порівняльно-правовий аналіз.....	55
IV. Програмні питання до іспиту з дисципліни “Порівняльне кримінальне право”.....	61

Навчальне видання

Електронне видання

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ТА ЗАВДАННЯ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
І КУРСОВИХ РОБІТ**

**З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ПОРІВНЯЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ
ПРАВО”**

(галузь знань 08,
спеціальність 082 “Міжнародне право”,
перший (бакалаврський) освітній рівень)

**для студентів II курсу
заочної форми навчання
міжнародно-правового факультету**

У к л а д а ч і: ПАНОВ Микола Іванович,
ЗІНЧЕНКО Ірина Олександрівна,
САМОЩЕНКО Ігор Вікторович,
ВОЛОДІНА Оксана Володимирівна,
ГАЛЬЦОВА Вікторія Володимирівна,
ГУД Тетяна Миколаївна,
НЕТЕСА Наталія Володимирівна,
ОЛІЙНИК Петро Володимирович,
ОРОБЕЦЬ Костянтин Миколайович

Відповідальний за випуск *М. І. Панов*

Редактор *О. І. Борисенко*
Комп’ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*

План 2016

Підп. до друку 2016. Вид. № 150.
Зам. № 150.